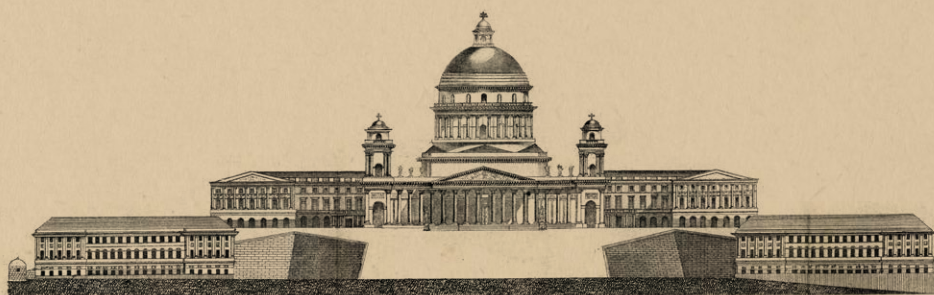

STRIGONIUM ANTIQUM XI.

VISSZATÉRÉS
A MAGYAR SIONRA

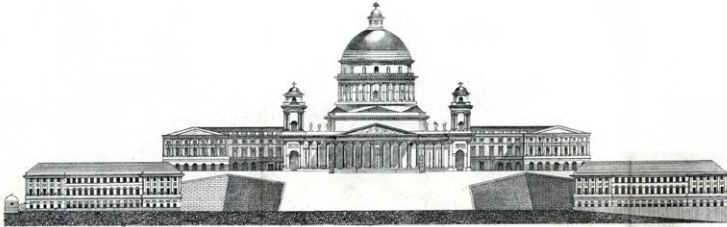

VISSZATÉRÉS A MAGYAR SIONRA

STRIGONIUM ANTIQUM XI.

VISSZATÉRÉS A MAGYAR SIONRA

TANULMÁNYOK AZ ÉRSEKI SZÉK
ESZTERGOMBA TÖRTÉNT
VISSZATÉRÉSÉNEK
200. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

ESZTERGOM, 2022

STRIGONIUM ANTIQUUM XI.

Sorozatszerkesztő:

Hegedűs András

Visszatérés a magyar Sionra

Tanulmányok az érseki székhely Esztergomba történeti visszatérésének
200. évfordulója alkalmából

Szerkesztette:

Fejérdy András – Hegedűs András

Tervezés és tipográfia:

Szedes Balázs Péter

Nyomdai munka:

Spori Print Vincze Nyomda (Esztergom)

A borítón a tervezett esztergomi egyházkormányzati központ keleti nézete (lásd 13. kép).

Kiadja

Esztergom-Budapesti Főegyházmegye, Prímási Levéltár

ISSN 1216-6669

ISBN 978-615-80691-1-3

AZ ESZTERGOMI ÉRSEKSÉG SZÉKHELYEI A 17. SZÁZADBAN VATIKÁNI FORRÁSOK TÜKRÉBEN

⇒ BEVEZETÉS

A kora újkori magyarországi katolikus egyháztörténet egyik nagyon gyakran használt és idézett forrástípusa a püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei (közismertebb nevükön püspöki processzusok, *processus informativus*), amelyek legnagyobb részét a Vatikáni Apostoli Levéltárban őrzik. A vizsgálati eljárás célja a Trienti Zsinatot követő egyházreform alapelvei szerint a püspökök alkalmasságának és az egyházmegye helyzetének felmérése volt, ennek érdekében a Rómában vagy a területileg illetékes nunciatúrán több (általában kettő-öt) tanút hallgattak ki.¹ A jegyzőkönyvek jellemzőivel, levéltári elhelyezésükkel és forrásértékükkel a nemzetközi és a magyar szakirodalom behatóan foglalkozott, így ennek ismertetésétől itt eltekintek. A magyar egyháztörténészek már a két

---

A tanulmány megírását az NKFIH K-129236 azonosító számú, *Kereszténység és Iszlám. Keresztesháború és együttélés választóján a 16–17. században* című kutatási projektje támogatta.

1 A vizsgálatok során a tanúk egy 13 (illetve áthelyezés esetén 10) pontos kérdőív alapján vallottak a jelölt személyéről, és szintén 13 kérdésre kellett válaszolniuk az egyházmegye helyzetével kapcsolatban. Az egyházmegyét illetően beszélniük kellett a püspöki székhely fekvéséről, jellegéről, nagyságáról, a házak és a katolikus lakosság számáról, és meg kellett nevezniük az ország uralkodóját (1. kérdés). Ezután következett a székesegyház bemutatása: védőszentje, építése, állapota, szükséges-e a felújítása (2. kérdés); a székeskáptalan méltóságai, kanonokjai és javadalmai, a székesegyházi papság létszáma, ezek jövedelmei, a Tridentinum által előírt teológus és poeniteciárius prebenda (4. kérdés); végeznek-e a székesegyházban lekipásztori munkát, van-e keresztelőkút (5. kérdés); sekrestyéje, liturgikus felszerelése, kórus, orgona, harangtorony és harangok, temető (6. kérdés); ereklyék (7. kérdés). A 8–9. kérdések a püspöki lakhely állapotára (felújításra szorul-e?), elhelyezkedésére (a székesegyháztól való távolságára), a püspök jövedelmeire (azok éves összegére, összetételére és az esetleges penziókra) vonatkoztak. A 10. kérdés a püspöki székváros egyházi intézményeiről (plébániatemplomok és keresztelőkutjaik, társaskáptalanok, férfi és női kolostorok, konfraternitások és ispotályok, *mons pietatis*), a 12. pedig az egyházmegyei szemináriumról (létezik-e és hányan tanulnak benne?) tudakozódott. Az egyházmegyére csupán a 11. kérdés utalt: milyen nagy a kiterjedése, hány helyiséget foglal magába és melyeket? A 3. pont az egyházmegye metropolíájára, a 13. pedig a székiüresedés idejére és jellegére kérdezett rá. Valamennyi válasz után meg kellett nevezni az ismeretek forrását. GEMMITI, D., *Il processo per la nomina dei Vescovi. Ricerche sull'elezione dei Vescovi nel sec. XVII* (Napoli–Roma 1989) 80–88.

világháború között felhívták a figyelmet a püspöki processzusok fontosságára,² az elmúlt években pedig számos tanulmány látott napvilágot, amelyek a jegyzőkönyvek kutatásának lehetőségeibe nyújtottak bepillantást. Jelen sorok szerzője megkezdte az egyházmegyékre vonatkozó adatsorok alapján a hódoltsági és a hódoltság peremvidékén fekvő egyházmegyék történetével kapcsolatos információk feldolgozását,³ Tusor Péter és munkatársai pedig a püspökökről szóló tanúvallomások rendszerezésével a 17. századi főpásztorok életrajzainak szisztematikus feldolgozását tűzték ki célul.⁴ A 18. századi jegyzőkönyvek kiadásán Tóth Tamás dolgozik.⁵ Összegzőként megállapíthatjuk, hogy a másik, hasonlóan összefoglaló jellegű forráscsoport, a megyésfőpásztorok *ad limina* jelentéseinek igen csekély száma miatt a magyarországi egyházmegyék történetére a püspöki processzusok alapvető fontossággal bírnak, a püspökjelöltek személyére vonatkozó vallomások pedig a legtöbb esetben fontos kiegészítéseket nyújtanak a magyar főpapok életrajzához.⁶

-
- 2 GALLA F., *A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban. A magyar katolikus megújulás korának püspökei*, in *Levéltári Közlemények* 20–23 (1942–1945) 163–186; VANYÓ T., *Das Archiv der Konsistorialkongregation in Rom und die kirchlichen Zustände Ungarns in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts*, in *Festschrift des Haus- Hof- und Staatsarchivs I* (Wien 1949) 151–179.
- 3 MOLNÁR A., *A kalocsai érsekség a 17. században a püspöki processzusok tanúvallomásainak tükrében*, in *Ezredforduló – századforduló – hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére* (szerk. J. Újváry Zs.; Piliscsaba 2001) 149–163; UŐ, *Adatok a váci püspökség török kori történetéhez*, in *Egyháztörténeti Szemle* 2 (2001/2) 57–86; UŐ, *A váradi püspökség a püspöki processzusok tanúvallomásainak tükrében*, in *Levéltári Szemle* 51 (2002/1) 23–40; UŐ, *Adalékok a csanádi püspökség 17. századi történetéhez. (A püspöki processzusok tanúvallomásai az egyházmegyéről)*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* 13 (2001/1–2) 67–83; UŐ, *Az egri püspökség 17. századi történetéhez*, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok – Regnum* 14 (2002/1–4) 77–96.
- 4 Összefoglaló tanulmány a korábbi magyar és nemzetközi irodalom felsorolásával: TUSOR P., *Magyar püspökök kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei 1605–1711 (Historiográfia és projektterv)*, in *Magyarország és a római Szentszék II, Vatikáni magyar kutatások a 21. században* (szerk. Tusor P., Szovák K., Fedeles T.; Budapest–Róma 2017) 243–315.
- 5 TÓTH T., *A 18. századi magyar püspöki processzusok a Vatikáni Titkos Levéltárban 1711–1780*, in *Magyarország és a római Szentszék II...* 317–335.
- 6 Az esztergomi érsekség ebből a szempontból kivételt jelent, mivel a 17. századból nyolc *ad limina* jelentés maradt ránk. Az érsekek beszámolóí különböző szempontok szerint készültek és eltérő részletességűek, mindenesetre a főegyházmegye korai történetének kiemelkedő forrásai. Valamennyi megjelent nyomtatásban, de az elsőrt és sokszor hibás kiadások helyett egységes és modern közlésük indokolt lenne. Kutassy (1600) és Lósy (1637): VANYÓ T., *Püspöki jelentések a Magyar Szent Korona országainak egyházmegyéiről 1600–1850* (Olaszországi Magyar Oklevéltár II) (Pannonhalma 1933) 135–137; Pázmány (1621, 1628, 1636): HANUY F., *Pázmány Péter bíbornok, esztergomi érsek, Magyarország primása összegyűjtött levelei I* (Budapest 1910) 784–789, II (Budapest 1911) 769–771; Lippay (1650) és Szelepchényi (1676): HUSZÁR E., *A visitatio liminum* (Budapest 1904) 93–127; Szelepchényi (1684): TELGÁRTI L., *Informatio Georgii Szelepchényi Primatis Hungariae Archi-Eppi Strigoniensis Romano Pontifici data de periculoso Statu Religionis Catholicae in Hungaria circa Annum MDCLXXXIV*, in *Magyar Sion* 6 (1868) 522–527, 597–603, 680–683, 760–763, 843–845, 921–923. Szelepchényi 1676. évi jelentésének alapos ismertetése: MESZLÉNYI A., *Szelepchényi primás és Északmagyarország rekatolizálása (1671–75)* (Budapest 1935).

⇒ AZ ESZTERGOMI ÉRSEKJELÖLTEK KÁNONI KIVIZSGÁLÁSÁNAK JEGYZŐKÖNYVEI A 17. SZÁZADBÓL

Az esztergomi főegyházmegyének a 17. században hét, a király által kinevezett érseke volt, közülük valamennyien elnyerték a pápai megerősítést, ennek oka nyilvánvalóan a magyar prímási szék kiemelkedő jelentőségében keresendő.⁷ Forgách Ferenc és Lippay György kivételével a többi érsek jegyzőkönyve fennmaradt,⁸ Pázmány Péteré az Aldobrandini család frascati levéltárában, utódaié a Vatikáni Apostoli Levéltárban. A 16. század második feléből két esztergomi érsek, Verancsics Antal (1570) és Kutassy János (1599) konzisztórium elöterjesztését ismerjük, amelyek tartalmazzák a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek összefoglalását.⁹ Az esztergomi érsek processzusai nem ismeretlenek az egyháztörténeti kutatásban. Pázmány Péter kivizsgálási jegyzőkönyvét Tusor Péter fedezte fel és publikálta önálló kötetben,¹⁰ Kollonich Lipótét pedig Antal Beatrix dolgozta fel egy tanulmányban.¹¹ A kinevezések és a kivizsgálási eljárások dátumainak összevetéséből kiderül, hogy az esztergomi érsek igen gyorsan, még a kinevezésük évében kérték a nunciatúrán a kihallgatások lefolytatását, és a pápai megerősítés is általában egy éven belül megérkezett.¹² Valamennyi esztergomi processzus a császári nunciatúra kancelláriáján készült, Pázmányé még Prágában, a többi Bécsben. A jegyzőkönyvek közül négy maradt fenn egykorú tisztázatban, egy az Aldobrandini család levéltárában (1616),¹³ három pedig a konzisztórium levéltárának per-sorozatában (1637, 1666, 1695).¹⁴ Egyetlen jegyzőkönyv csak fogalmazványban maradt ránk

7 Az esztergomi érsek a 17. században (királyi kinevezés – pápai megerősítés – áthelyezés vagy elhalálozás): Forgách Ferenc (1607–1607–1615), Pázmány Péter (1616–1616–1637), Lósy Imre (1637–1637–1642), Lippay György (1642–1645–1666), Szelephényi György (1666–1667–1685), Széchényi György (1685–1686–1695), Kollonich Lipót (1695–1695–1707). Az esztergomi érsek korszertű életrajzai: *Esztergomi érsek 1001–2003* (szerk. Beke M.; Budapest 2003).

8 Lippay jegyzőkönyvének töredékei a Lósy Imre processzusának fogalmazványát őrző iratcsomóban maradtak fenn. TUSOR, *Magyar püspökök...* 279.

9 Kiadásuk: TUSOR P. – NEMES G., *Consistorialia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1626–1605)* (Collectanea Vaticana Hungariae I/7) (Budapest–Róma 2011) 128–129, 220–223.

10 TUSOR P., *Kánoni kivizsgálás Pázmány Péterről. Családja, katolizálása, misszionálása (A Pázmány–Tholdy archívum irataival)* (Collectanea Vaticana Hungariae II/6) (Budapest–Róma 2017).

11 ANTAL B., *Az esztergomi főegyházmegye állapota Kollonich Lipót érseksége kezdetén, 1695. (Kánoni kivizsgálási jegyzőkönyve alapján)*, in *Egyháztörténeti Szemle* 6 (2005) 48–61.

12 A főpapi kinevezések mechanizmusára jó példa Kollonich Lipót esztergomi érseki kinevezése és pápai megerősítése (1695): MIHALIK B. V., *Kollonich Lipót esztergomi érseki kinevezése és Francesco Maria de' Medici bíborosprotektor*, in *Magyar Sion. Új folyam* 14/56 (2020) 323–338.

13 Archivio Privato dell'Excellentissima Casa Aldobrandini di Frascati (Villa Belvedere) (=Arch. Aldobr.), Documenti Storici (=Doc. Stor.)

14 Archivio Apostlico Vaticano (=AAV), Archivio Concistoriale, Processus Consistoriales (=Arch. Concl., Processus Consist.)

(1685), három pedig a tiszttázat mellett fogalmazványban is megtalálható a bécsi nunciatúrának szintén a Vatikánban őrzött archívumában (1637, 1666, 1695).¹⁵

1. táblázat

*Az esztergomi érsekek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban (17. század)*¹⁶

Pázmány Péter	1616	Arch. Aldobr., Doc. Stor., Nr. 17/10.
Lósy Imre	1637	AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 30, fol. 398r–432v. AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 64.
Szelephényi György	1666	AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 65, fol. 632r–649v. AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 152.
Széchényi György	1685	AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 222.
Kollonich Lipót	1695	AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 89, fol. 477r–486v. AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 266.

Az esztergomi érsekjelöltek és egyházmegyénk kivizsgálási eljárásai során 1616–1695 között összesen 17 tanút hallgattak meg, közülük egyet (Maholányi) kétszer, így összesen 18 vallomás maradt fenn, ami jegyzőkönyvenként átlagban három-öt tanút jelent. A kihallgatott személyek részben egyháziak (főpapok, kanonokok, jezsuiták), részben kancelláriai és kamarai tisztviselők voltak. A tanúk névsorának áttekintésekor rögtön szembetűnik, hogy az esztergomi érsekjelöltekről és egyházmegyéjükről a nunciatúra tisztségviselői a magyar felsőpapság legtapasztaltabb tagjait, illetve a jezsuita rend kiemelkedően tájékozott képviselőit kérdezték ki. A nagy tapasztalatú hivatalnokok közül többen korábban az esztergomi érsekek szolgálatában álltak, így első kézből adhattak tájékoztatást az egyházmegye pontos (elsősorban anyagi) helyzetéről. Az esztergomi vallomásoknál is megfigyelhető az a más egyházmegyék jegyzőkönyveiben észlelhető jelenség, hogy az első tanú viszonylag részletes vallomásából az őt követők több adatot, fordulatot átvettek.

15 AAV Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei vescovi e degli abbatì (=Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi).

16 TUSOR, *Magyar püspökök...* 279. A foliószámok közötti különbség oka, hogy én a teljes fasciculus terjedelmét megadtam, nem csak a beírt oldalakat. Tusor Péter összeállításában Kollonich Lipót jegyzőkönyvének a bécsi nunciatúra levéltárában őrzött fogalmazványa nem szerepel.

2. táblázat

Az esztergomi érsekek kánoni kivizsgálása során meghallgatott tanúk

(* = csak a jelöltről vallott, ** = csak az egyházmegyéről vallott)

A tanú neve, tisztsége¹⁷ és életkora	a vallomás éve
Bársony György, váradi püspök (43)	1666
Cseh János, pécsi püspök (nincs megadva)*	1637
Ferenczffy Lőrinc, kancelláriai titkár (40)	1616
Kollonich Lipót, bécsújhelyi püspök (53)	1685
Korompay Péter, esztergomi kanonok (42)	1666
Lamormain Guillaume SJ (67)	1637
Lépes Bálint, nyitrai püspök (50)	1616
Maholányi János, kancelláriai titkár (49)**	1685
Maholányi János, királyi személynök (60)**	1695
Maurovics Mihály, egri nagyprépost (55)*	1637
Nagyfalvy Gergely, váci püspök (60)**	1637
Palugyay Gábor, kamarai tanácsos (31)**	1695
Püsky János, szkalkai apát (40)**	1637
Ramocsaházy Mihály, pozsonyi kanonok (30)	1616
Szegedy Ferenc Lénárd, váci püspök (53)	1666
Székely György, Klesl bíboros udvarnagya (43)	1616
Szentiványi Márton SJ (52)	1685
Váradi László, kamarai tanácsos és főpénztáros (46)**	1695

17 A tanúk számos egyházi címe közül csak egyet (általában püspökséget, illetve káptalani tagságot) adok meg.

⇒ A KIVIZSGÁLÁSI JEGYZŐKÖNYVEK TANÚSÁGA AZ EGYHÁZMEGYEI SZÉKHELYEKRŐL

A püspöki processzusok vallomásai elsősorban a székhelyről, és sokkal kevésbé az egész egyházmegyéről tájékoztatnak. A kérdőpontok közül kilenc érintette az egyházmegye székhelyét (a város jellegét és nagyságát) és egyházi infrastruktúráját. A székesegyházról, annak felszereléséről és papságáról öt kérdőpont tudakozódott, egy kérdés vonatkozott a püspöki lakóhely állapotára, egy-egy pontban pedig a székváros kolostorairól és egyéb egyházi intézményeiről, illetve a szemináriumokról kellett beszámolni. Az egyházmegyére (nagyságára és helységre) közvetlenül mindössze egyetlen kérdés vonatkozott, közvetve viszont ide számolhatjuk a jövedelmekre, a metropóliára és a széküresedésre utaló pontokat. Míg az egyházmegye székhelyére vonatkozó válaszok közvetlenül tájékoztatnak a székváros egyházi viszonyairól, addig az egyházmegyét illető kérdések közül csupán kettőt tekinthetünk a püspökség története szempontjából releváns információnak, hiszen az egyháztartományba való besorolás általában évszázadokig változatlan maradt, a széküresedés kérdése pedig inkább az előző főpásztor személyi adatai (halálózása vagy áthelyezése) miatt érdekes. A kérdőpontok tematikai megoszlása hűen tükrözi a Trienti Zsinatnak és az azt követő egyházreformnak az itáliai egyházszervezeti struktúrákra épülő szemléletét. Itáliában az ókeresztény hagyományokat követve a városok püspöki székhelyek is voltak, így (különösen délen) az apró egyházmegyék egy-egy városra és a hozzá tartozó kisebb településekre korlátozódtak. A kivizsgálási jegyzőkönyvek kérdőpontjai lényegében ezt az egyházmegye-rendszert tükrözték vissza, a teljesen más elvek szerint szerveződő Alpokon túli püspökségek leírására csak korlátozottan voltak alkalmasak.

A magyarországi egyházmegyékre vonatkozó tanúvallomások a fentiek értelmében releváns adatsorokat elsősorban a püspöki és érseki székhelyek, illetve az egyházmegyék és a káptalanok jövedelmi viszonyai tekintetében nyújtanak, az egyházmegye struktúrájáról alig szólnak. A magyarországi egyházmegyék az oszmán hódítás és a reformáció miatt négy kivétellel (Győr, Nyitra, Zágráb, Zengg) elvesztették székhelyüket, és ezek közül is mindössze a zágrábi püspökök rezidenciája volt megszakítás nélküli. A tanúvallomásokból képet kaphatunk az egykori fontos egyházi és kulturális centrumok, mint Csanád, Eger, Kalocsa, Pécs, Vác és Várad teljes arculatváltásáról, egykori magyar keresztény lakosságuk eltűnéséről és az oszmán-balkáni lakos-

ság megtelepedéséről. A jegyzőkönyvek számos érdekes adatot őriztek meg a török alá került egyházmegyék egykori központjairól, az egyházi épületek sorsáról, az oszmán közigazgatási és katonai székhelyeken élő katolikus hívekről. Az alábbiakban csak néhány izgalmas példát idézek. A középkori csanádi székesegyház négy tornyáról egy odavalósi és a városban többször megfordult bécsi papnövendék, Makay István számolt be.¹⁸ Az egri processzusok talán legérdekesebb hódoltsági adata, hogy a Jászón működő püspöki helynök papot és egyházi felszereléseket küldött az egri vilajetszékhelyen élő raguzai szűcsök számára.¹⁹ A pécsi misszióban dolgozó és a Duna túlpártján is missziózó Ágoston Péter jezsuita szerzetestől tudjuk, hogy a kvadrát kövekből épült középkori kalocsai székesegyház a törökök lerombolták, köveiből Pakson és Szekszárdon híres fogadókat, az elbontott székesegyházi kápolnákból pedig szintén a két dunántúli városban török fürdőket építettek.²⁰ Pécssett az egykori püspöki palotában derviskolostor működött, amelyben Mohácsy György pozsonyi örkanonok diákkorában maga is megfordult.²¹ A váradi püspökségről valló tanúk Szent László ereklyéinek sorsáról közölnek érdekes, sokszor inkább a helyi hagyományban tovább élő értesüléseket.²² A váci jegyzőkönyvek nem a jelentéktelen török véghelyé váló Vácról vagy az ideiglenes székhelyként szolgáló nógrádi várról, hanem az egyházmegye egyre szaporodó plébániáinak, papjainak és licenciátusainak létszámáról tartalmaznak értékes információkat.²³ A zágrábi és a zenggi püspökségekre vonatkozó tanúvallomások szisztematikus feldolgozása pedig azt bizonyította, hogy a jegyzőkönyvek nemcsak az igen szűkös forrásadottságokkal rendelkező hódoltsági egyházmegyékről közölnek alapvető és máshonnan ismeretlen adatokat, hanem a 17. századi levéltári anyaggal rendelkező püspökségek múltjáról is nyújtanak releváns értesüléseket. A két említett püspökség esetében például a püspöki processzusok segítségével sokkal pontosabban látjuk a horvátországi egyházmegyék jövedelmi viszonyait és illeszkedésüket a magyarországi epizkopátus szervezetébe.²⁴

---

18 MOLNÁR, *Adalékok a csanádi püspökség...* 74.

19 MOLNÁR, *Az egri püspökség...* 87.

20 MOLNÁR, *A kalocsai érsekség...* 155.

21 MOLNÁR A., *A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon* (METEM Könyvek 44) (Budapest 2003) 73.

22 MOLNÁR A., *Tanulmányok az alföldi katolicizmus török kori történetéhez* (METEM Könyvek 45) (Budapest 2004) 88.

23 MOLNÁR, *Adatok a váci püspökség...* 70–72.

24 MOLNÁR A., *A zágrábi püspökség és a magyarországi katolikus egyház a 17. században* (METEM Könyvek 77) (Budapest 2012) 25–89; Uő, *Magyar hódoltság, horvát hódoltság. Magyar és horvát katolikus egyházi intézmények az oszmán uralom alatt* (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) (Budapest 2019) 287–304.

Az esztergomi érsekek kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveinek legfontosabb adatai, a kérdőpontok szerkezetének köszönhetően, szintén az egykori és aktuális egyházmegyei székhelyekre vonatkoznak. A területük egy részét megőrzött egyházmegyéek vezetői a királyságban új központokat alakítottak ki, míg a teljes egészében oszmán uralom alá került püspökségek főpapjai általában egy királysági káptalan kanonokjaként működtek. Az egri püspökségről szóló tanúvallomásokból egyértelműen kiderült, hogy a kortársak a történelmi és az ideiglenes székhelyeket (Eger, Jászó, Kassa) egyforma súllyal kezelték, viszont az igazi székhelynek mindvégig Egert tekintették, ahová a püspöknek a török kiűzése után vissza kellett térnie.²⁵ Másképp fogalmazva, a magyar egyházi és világi elit számára az oszmán foglalás mindvégig ideiglenes és törvénytelen bitorlásnak számított.²⁶ Ez a szemlélet nagyon erősen jelen van a magyarországi katolicizmus egykori központjáról, Esztergomról, illetve az ideiglenes székhelyként működő Nagyszombatról szóló tanúvallomásokban is.

⇒ AZ ÉRSEKSÉG EGYKORI SZÉKHELYE: ESZTERGOM

Esztergom 1543–1595 és 1605–1683 között volt oszmán uralom alatt, rögtön elfoglalása után szandzsákszékhelyként szervezték meg, a magyarországi oszmán uralom legészakibb és szimbolikus jelentőségű bástyájaként. A Bécsből Budára és az Oszmán Birodalom belsejébe vezető főútvonal első oszmán állomása volt, ahol valamennyi 16–17. századi Habsburg követ megfordult.²⁷ A középkorban számos településrészből álló Esztergomot a török korban négy városrész alkotta: a vár, a Viziváros (korábban érseki város), a Nagyváros vagy később Rácváros (korábban királyi város) és a Szent Tamás-hegyen álló erőd (Tepedelen). Stratégiai és jelképes pozíciója miatt a foglalók azonnal kiűzték a keresztény lakosokat, ezzel állhat összefüggésben, hogy 1570-ben készült összeírásából hiányoznak a keresztények, csak a cigány közössé-

---

25 MOLNÁR, *Az egri püspökség...* 83–91.

26 Erre a felfogásra lásd: SZAKÁLY F.: *Magyar adóztatás a török hódoltságban* (Budapest 1981) 449–450.

27 Esztergom törökkori történetére lásd: VASS E., *Esztergom felszabadulása a török alól 1683-ban*, in *Esztergom Évlapjai. Annales Strigonienses* (1983) 421–442; DÁVID G., *Esztergom szerepe és sorsa a török korban*, in *Uó, Pasák és bégek uralma alatt. Demográfiai és közigazgatás-történeti tanulmányok* (Budapest 2005) 89–95. Esztergom török kori múltját a 19. századi helytörténetírás más városoknál korábban és alaposabban dolgozta fel: NÉMETHY L., *Emléklapok Esztergom múltjából* (Esztergom 1900).

get tűntette fel az összeíró.²⁸ Az 1570 körüli házösszeírásban 812 házat vettek nyilvántartásba, ami – még ha részben család nélküli katonákkal számolunk is – kifejezetten népes, 3000–5000 lakosú, a 16. századi végi hódoltsági városok demográfiai élvonalába tartozó települést jelent.²⁹ Esztergom a hozzá tartozó két palánkvárral a budai vilajet egyik legfontosabb, határhelyzete miatt stratégiai jelentőségű erődje volt, nagyszámú várkatonasággal.³⁰ Népes muszlim közösségre utal a két uralkodói dzsámi, a két magánalapítványi dzsámi és az öt mecset.³¹ A város gazdasági súlya a katonai és közigazgatási jelentősége mellett eltörpült, a határvidéki végyvárban az erős katonai jelenlét miatt nem szívesen tartózkodtak (az elsősorban magyar) kereskedők, és nyilván nagyon csekély áruforgalom ment a városon át a Magyar Királyság irányába.³² Ugyanakkor Esztergom az oszmán-balkáni kereskedelmi szervezet része, északi végpontja volt, amint arról a nemrégiben feltárt raguzai levéltári források is tanúskodnak.³³ A házösszeírás a Nagyvárosban említ egy keresztény (nyilván szerb ortodox) templomot, amelyet a martalócok használtak és a kádi engedélyével helyreállítottak.³⁴ A délszláv bevándorlók között katolikusok is voltak, 1656-ban Matej Benlic belgrádi püspök a vizitációs körútján hat családot talált, akiket a pesti bosnyák ferencesek gondoztak, és a miséket – templom híján – egy magánháznál tartották. A missziós forrásokban egészen a török kiűzéséig találkozzunk elszórt híradásokkal az esztergomi bosnyák katolikusokról.³⁵

28 FEKETE L., *Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása* (Budapest 1943) 10, 33; DÁVID, *Esztergom szerepe...* 89.

29 KÁLDY-NAGY Gy., *Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon* (Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 9) (Budapest 1970) 136–139; DÁVID, *Esztergom szerepe...* 93–94.

30 HORVÁTH I., *Esztergom török katonai építkezései*, in *A hódoltság régészeti kutatása. A Magyar Nemzeti Múzeumban 2000. május 24–26. között megtartott konferencia előadásai* (Opuscula Hungarica III.) (szerk. Gerelyes I., Kovács Gy.; Budapest 2002) 71–82; HEGYI K., *Esztergom török őrsege a XVI–XVII. században*, in *Limes 8* (1996/1–2) 51–62; ÚÓ, *A török hódoltság várjai és várkatonasága II* (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 9) (Budapest 2007) 686–750.

31 SUDÁR B., *Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon* (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) (Budapest 2014) 269–288.

32 DÁVID, *Esztergom szerepe...* 92.

33 MOLNÁR A., *Egy raguzai kereskedőtársaság a hódolt Budán. Scipione Bona és Marino Bucchia vállalkozásának története és dokumentumai (1573–1595). Eine Handelsgesellschaft aus Ragusa im osmanischen Ofen. Geschichte und Dokumente der Gesellschaft von Scipione Bona und Marino Bucchia (1573–1595)* (Források Budapest Közép- és Kora Újkori Történetéhez 2. Quellen zur Budapester Geschichte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit 2) (Budapest 2009) 47, 49–50.

34 KÁLDY-NAGY, *Harács-szedők...* 140.

35 MOLNÁR, A., *The Bosnian Franciscans in Ottoman Pest-Buda*, in *Şerefe. Studies in Honour of Prof. Géza Dávid on His Seventieth Birthday* (ed. by P. Fodor, N. E. Kovács, B. Péri; Budapest 2019) 307–337, 323.

A 17. századi Esztergom egyházi intézményeinek teljes pusztulása és a magyar városhálózatban betöltött marginális pozíciója ellenére a tanúk a vallomások terjedelméhez képest viszonylag bőségesen szóltak az egykori székhelyről.³⁶ A kortársak egyértelműen Esztergomot tartották székvárosnak, az egyházmegyei központ jellegére és nagyságára vonatkozó kérdésekre adott válaszok csak Esztergomról szólnak. Nagyszombatról egyik tanú sem adott leírást, tehát az egyházmegye intézményeinek helyet adó települést hivatalosan soha sem tekintették érseki székhelynek. Kutassy János érsek vizsgálati eljárása (1599) idején Esztergom magyar kézben volt, ezért az ismeretlen tanúk viszonylag részletesen beszéltek róla. Elősorolták a három városrészt (vár, káptalani /valójában érseki/ és királyi város), amelyekben összesen mintegy 800 házról tudtak.³⁷ Pázmány processzusának négy tanúja közül hárman is megfordultak korábban (nyilván a magyar uralom tíz esztendeje alatt) Esztergomban, így saját tapasztalataikra hivatkoztak a székhely leírásakor. Lépes Bálint és Ferenczffy Lőrinc kétezerre, Székely György háromezerre taksálta a házak számát. A tanúk egységesen hangsúlyozták: a város ura a magyar király, de a törökök már sok éve megszállva tartották.³⁸ Az 1683 előtti tanúvallomások, távolodva Esztergom magyar korszakától és ezzel a személyes tapasztalat lehetőségétől, egyre szűkszavúbban és semmitmondóbban nyilatkoztak. Nagyfalvy Gergely 1637-ben még pontosan megjelölte a fekvését a Duna és a Garam torkolatánál, de ő már csak festményt látott a városról. Keresztény lakosságról nem tudott, csupán törökökről. Püsky János információit az 1605 előtt Esztergomban működő kanonokoktól szerezte, tőlük tudta, hogy nem lakták keresztények. Az 1666. évi jegyzőkönyv tanúi már semmi érdemlegeset nem tudtak az egykori érseki székhelyről.

1683 után a megváltozott uralmi viszonyok miatt a tanúk, a jezsuita polihisztor Szentiványi Márton, a kamaraelnök Kollonich Lipót, a kamarai és kancelláriai tisztviselők már sokkal tájékozottabbak voltak a frissen visszafoglalt város helyzetéről. Valamennyien hangsúlyozták: Esztergom az érsekiség igazi rezidenciája, ahová a főpásztor vissza fog költözni a nagyszombati ideiglenes székhelyről. Az 1685. évi jegyzőkönyv mindhárom tanúja megbecsülte a település lakosságát. Maholányi János 200 romos épületről és 3000 lélekről, Kollonich és Szentiványi 500 házról, a katonákon kívül 100, illetve

---

36 A tanúvallomásokra a tanúk nevével hivatkozom, ugyanis a két fenti táblázat és a függelékben közzétett források alapján a forráshelyek könnyen beazonosíthatók. Egyedül Pázmány kiadott processzusa esetében közlöm a kiadás oldalszámait.

37 TUSOR – NEMES, *Consistorialia documenta...* 221.

38 TUSOR, *Kánoni kivizsgálás...* 26, 45, 51, 71, 85, 90–91.

200 ortodox vallású rác családról tudtak. Tíz évvel később a megkérdezettek még nyomorúságosabb képet festettek a településről, amelyet részben az ott szolgáló kanonokok elmondásai alapján ismertek.³⁹ Tudomásuk szerint a felső- (érseki) és alsó- (királyi) város kunyhóinak (60–90 házacskának) mintegy 500–600 lakója lehetett, felerészben katolikusok és protestánsok.

A püspöki processzusokban megkérdezett papok és hivatalnokok beszámolóik fontos kiegészítést jelentenek a már ismert hazai, oszmán és bécsi forrásokhoz.⁴⁰ Pontosan jelzik az egykori egyházi központ szimbolikus jelentőségét a magyar egyházi és világi elit gondolkodásában, és az ennek ellenére folyamatosan elhalványuló ismereteket a török hódoltság évtizedei alatt. Az 1599-ben kihallgatott tanúk szinte pontosan a negyedszázaddal korábbi házősszeírással megegyező házszámot közöltek, míg a Pázmány processzusában megszólaló személyek becslései erősen túlzóak. Az 1685. és 1695. évi vallomások már konkrét értesüléseken alapultak, a 16. század végi török fővár és szandzsákszékhely lélekszámadataihoz képest megcsappant lakosságról tudósítanak. Szintén fontos információ, hogy a török kiűzése után is szerb ortodoxok alkották a város civil lakosságának jelentős részét.⁴¹

Az érsekség központjainak egyházi intézményeit érintő kérdőpontokra adott válaszokban a fő helyet természetesen Nagyszombat vette át Esztergomtól. A törökkori Esztergomban nem működött katolikus egyházi intézmény. A 17. század második felében a városba bejáró pesti bosnyák ferencesek működéséről a megkérdezett magyar egyházi és világi tisztviselők nem tudtak. Egyedül a középkori székesegyház romjairól és a nagyjából épségben megmaradt Bakócz-kápolnáról emlékeztek meg. A székesegyház két titulusából (Szent Adalbert és Nagyboldogasszony) az egyiket a tanúk nagyobb része ismerte, bár Maholányi János mindkét vallomásaiban úgy gondolta, hogy Szent István király a védőszentje a bazilikának. Az 1599. évi előterjesztés megemlékezett a várost visszafoglaló keresztény csapatok protestáns katonáinak pusztításairól a márványból épült templomban.⁴² Lépes Bálint 1616-ban még emlékezett a templomra, mert 1605

---

39 Az 1683 után Esztergomban működő kanonokokra lásd: NÉMETHY L., *Series parochiarum et parochorum archidioecesis Strigoniensis usque annum 1894* (Strigonii 1894) 250, 255.

40 Ezek alapján több áttekintés és forrásközlés is készült a város és a megye történetéről a felszabadulás utáni időszakból. Lásd például: VILLÁNYI Sz., *Három évtized Esztergom-megye és város multjából (1684–1714)* (Esztergom 1892); HEGEDŰS Rajmund, *Fejezetek Esztergom történetéből 1683–1705*, in *Esztergom Évlapjai. Annales Strigonienses* (1988) 172–201; TÓTH Krisztina, *Esztergom város templomainak 1701. évi vizitációja*, in *Esztergom Évlapjai. Annales Strigonienses* (2000) 57–68.

41 Esztergom 1683 utáni lakosságára lásd: VILLÁNYI, *Három évtized... 25–27.*

42 TUSOR – NEMES, *Consistorialia documenta... 221.*

előtt misézett benne.⁴³ A török foglalás idején megkérdezett tanúk közül egyedül Püsky János közölt 1637-ben érdemleges információt a templomról: a (szerinte Szent István által építtetett) székesegyházat földdel töltötték fel és hadiraktárként használták. A két utolsó processzus hat tanúja több érdekes adalékkal gazdagítja ismereteinket Esztergom 17. század végi egyházi intézményeiről. A felszabadulás után a káptalan küldött plébánost, aki elkezdte a lelkipásztori élet megszervezését, mellette két-három ferences telepedt meg. A székesegyházból csak a Bakócz-kápolna maradt meg épségben, amelynek szépségéről a hódoltság idején Esztergomban megforduló valamennyi keresztény és muszlim útleíró megemlékezett.⁴⁴ Ebbe a sorba csatlakoznak a processzusok tanúi is. Kollonich 1685-ben beszámolt az oltár Angyali üdvözet domborművéről, amelyet ő mozaiknak nevezett.⁴⁵ Maholányi 1695-ben arról nyilatkozott, hogy Széchényi György valamennyire helyreállította a Bakócz-kápolna ércel fedett kupoláját. Többen szóltak a romos várról, amely az érsek számára rezidenciaként szolgálhatott volna, és amelyet Széchényi érsek visszaszerzett a kamarától.

⇒ AZ ÉRSEKSÉG IDEIGLENES SZÉKHELYEI: NAGYSZOMBAT ÉS POZSONY

Az egyházmegye és azon túl a magyar barokk katolicizmus központja az Esztergom szerepébe lépő Nagyszombat lett.⁴⁶ A fokozatosan kiépülő, egyre gazdagabb egyházi intézményrendszerrel rendelkező új érseki rezidenciaváros egyházi intézményeiről a hazai források is bőségesen szólnak, így ebből a szempontból a kánoni kivizsgálások jegyzőkönyveinek általános forrásértéke nem kiemelkedő, ugyanakkor több tekintetben mégis értékes kiegészítést nyújtanak eddigi ismereteinkhez. A tanúk többsége beszélt a nagyszombati Szent Miklós plébániatemplomról, amely az új székesegyházként szolgált. A plébánosi teendőket egy kanonok látta el; Bársony György 1666-ban magyar plébániának nevezi, ahol német prédikációt is tartanak. A templom

43 TUSOR, *Kánoni kivizsgálás...* 27, 71.

44 BALOGH J., *Az esztergomi Bakócz kápolna* (Magyar Műemlékek) (Budapest 1955) 11–12, 26–27, 90–94.

45 Ugyanígy különböző színű márványkövekből kirakott képnek nevezte Mitrovicei Vratislav 1591-ben készült útleírásában, ezt az adatot a kápolna monográfusa nem tudta értelmezni. BALOGH, *Az esztergomi Bakócz kápolna...* 50.

46 Nagyszombat új szerepkörére és katolikus egyházi intézményeire lásd: BRAUNECKER M. M., *Nagyszombat mint irodalmi központ 1560–1640* (Budapest 1933); GRANASZTÓI Gy., *A barokk győzelme Nagyszombatban. Tér és társadalom 1579–1711* (Budapest 2004).

felszerelését a tanúk kielégítőnek találták, a templomban volt keresztelőkút, orgona, kórus stallumokkal és hat harang (Korompay, 1666). Az új székesegyház felszerelésében Püsky János szerint elsősorban Pázmány Péternek voltak nagy érdemei.⁴⁷ Az egyházi felszerelések és az ereklyék jelentős részét még Esztergomból menekítették Nagyszombatba 1543-ban.⁴⁸ Püsky az ereklyéről a menekítésben résztvevő kanonoktól tudott. Itt minden bizonytalansággal összezsúfolt a város 1543. és 1605. évi elfoglalása, hiszen a székhely 1595 és 1605 között nem költözött vissza a bizonytalan jövőjű végvárba. Püsky csak az 1605-ben távozó kanonokot ismerhette, aki viszont komolyabb értékeket sem menekített Esztergomból.

A relikviák közül a tanúk legtöbbször Szent Adalbert fejereklyéjét említették. A vallomásokban találkozunk a szent kereszt darabjával is, amelyet (ismét Püsky szerint) egy 3 márka (kb. 735 gramm) súlyú aranyat tartalmazó keresztben őriztek, ezt még Szent István adományozta az esztergomi egyháznak. Emellett szóba kerül Szent István fej- vagy karereklyéje, illetve Becket Szent Tamás karereklyéje is (Korompay, 1666, Szegedy, 1666, Szentiványi, 1685). A kivizsgálási jegyzőkönyvekben előforduló relikviák az 1528., 1549. és 1553. évi leltárak tanúsága szerint Esztergomból kerültek Nagyszombatba, tehát a középkor óta az esztergomi egyház féltve őrzött kincsei közé tartoztak.⁴⁹ Szent Adalbert és Becket Szent Tamás relikviái, új tartókban, ma is megtalálhatóak a bazilika kincstárában,⁵⁰ az említett arany kereszt pedig minden bizonytalansággal azonos a koronázási eskükereszttel.⁵¹ Szent István

---

47 Erről tanuskodnak a Pázmányhoz köthető, napjainkig megőrzött egyházi kincsek. LEPOLD A., *Adatok az esztergomi főszékesegyházi kincstár történetéhez* (Esztergom 1929) 19–23.

48 Az egyházi kincsek török alóli menekítésére lásd: MIKÓ Á., *A késő középkori székesegyházak liturgikus felszerelésének sorsa a kora újkori Magyarországon*, in *Identitás és kultúra a török hódoltság korában* (szerk. Ács P., Székely J.; Budapest 2012) 201–210, 202.

49 Az 1528. évi leltárt közzétette: DANKÓ J., *Történelmi műirodalmi és okmánytári részletek az esztergomi főegyház kincstárából* (Esztergom 1880) 142–145 (az ereklyék említése: 142–143). Az 1549. és 1553. évi leltárak kiadása: MIKÓ Á., *Várday Pál esztergomi érsek hagyatéki leltára (1549) és az esztergomi egyház kincseinek sorsa Mohács után*, in *Ars Hungarica* 21 (1993) 61–89, 71–84 (az ereklyék említése: 75–76, 85–86).

50 DANKÓ, *Történelmi...* 93; GENTHON I. (szerk.), *Esztergom műemlékei*, I. rész, Múzeumok, kincstár, könyvtár (Magyarország Műemléki Topográfiaja I) (Budapest 1948) 219–265, 258; BEKE M., *Szent Adalbert ereklyék az esztergomi székesegyházban*, in *Válaszúton. Pogányság – Kereszténység, Kelet – Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről, Veszprém, 2000. május 8–10.* (szerk. Kredics L.; Veszprém 2000) 235–240. A 2016-ban Canterburyben is kiállított Szent Tamás könyökcsont-ereklye valószínűleg még a szent püspök hamvainak 1220-ban történt áthelyezése alkalmával kerülhetett Esztergomba, az Angliába zárandokló esztergomi érsek révén. SOLYMOSI L., *Magyar főpapok angliai zárandoklata 1220-ban*, in *Történelmi Szemle* 55 (2013) 527–540, 536. Lásd még: GYÖRFFY Gy., *Becket Tamás és Magyarország*, in *Filológiai Közöny* 16 (1970) 153–158. Azt a nézetet, miszerint az anglikán reformáció elől menekítették volna Esztergomba 1538 táján, világosan cáfolja, hogy már az 1528. évi leltárban is szerepel. DANKÓ, *Történelmi...* 142.

51 DANKÓ, *Történelmi...* 64–65; *Esztergom műemlékei...* 222.

karalakú ereklyetartója és feltehetőleg az abban eredetileg őrzött karereklye mára elvesztek.⁵² Megmaradt viszont a Bársony György által 1666-ban említett ereklyetartó kristályláda.⁵³

A vizsgálati eljárásnak az egyházmegyére vonatkozó 8. kérdőpontja a püspöki lakhely állapotára vonatkozott. Szinte valamennyi tanú megemlítette a nagyszombati érseki rezidenciát (olykor kettőt is, mint Korompay 1666-ban), amelyet hol a plébániatemplom, hol a temető mellettinek mondtak, hol pedig a kettő között. 1685-ben már eléggé rossz állapotban volt, de Széchényi György érsek 1695-re helyreállította. Az egyházmegyei székhely legfontosabb intézménye a főszékeskáptalan volt, amelynek 17. századi személyi és anyagi viszonyairól a püspöki processzusok jó áttekintést nyújtanak. Az ország legrangosabb kanonoki testülete a középkorban 40 főből állt, a 17. században 22–24 tagot számlált: a 4 dignitás (nagyprépost, olvasókanonok, éneklőkanonok és örkanonok) és a 3 esztergomi (szentgyörgyi, szentistváni és szenttamási) kisprépost mellett 10 (barsi, gömöri, honti, komáromi, nógrádi, nyitrai, sasvári, tornai, zólyomi és a vallomásokban külön nem szereplő székesegyházi) főesperest⁵⁴ és 6–8 mesterkanonokot; az ő munkájukat altaristák, prebendáriusok és 2 succentor segítették, és természetesen a szemináriumok növendékei is részt vettek az istentiszteleten. A század közepén a nagyprépost jövedelme 1000, a kanonokoké 500 forint körül mozgott, 1663 után a pusztítások miatt ez lecsökkent, de az 1680-as évek elején már ismét ennyire taksálták a bevételeket: a nagyprépost 1000, a kanonokok 500–700, a javadalmas papok 100 forinthez jutottak évente, a főesperesek a kanonoki javadalmon felül évi 200–300 forintot is kaptak. A század végén a kántorok az egyik, „nemo” nevű prebendából kapták a fizetésüket, ezért csak 23 stallum volt betöltve.⁵⁵ Ugyancsak eléggé pontosan, bár csupán címszavakban szóltak a tanúk a város egyéb egyházi intézményeiről: a ferences és klarisz-

---

52 Szent István egykor Esztergomban őrzött ereklyéire a fentebb idézett leltárakon kívül lásd: LEPOLD, *Adatok...* 3–4.

53 DANKÓ, *Történelmi...* 89; LEPOLD, *Adatok...* 22; *Esztergom műemlékei...* 243.

54 A főegyházmegye legnagyobb főesperességének, a pozsonyinak az élén a pozsonyi prépost, a szépségségi plébániák élén pedig a szépesi prépost állt, ezeket nem nevezték főesperesnek. A székesegyházi főesperességet a vallomások szerint (Korompay és Szegedy, 1666) az esztergom-szentgyörgyi prépost töltötte be. Az érsekség 17. századi egyházigazgatási beosztására lásd: BOJTOS A., *Az első esztergomi főegyházmegyei sematizmus 1647* (Magyar Herald, series I, A katolikus megújulás forrásai 1) (Budapest 2014) 79–99.

55 Az itt kiadott vallomások mellett Pázmány Péter processzusának tanúi, különösen Lépes Bálint számoltak be részletesen a káptalan összetételéről. TUSOR, *Kánoni kivizsgálás...* 27–29, 72–73. Az esztergomi székeskáptalan történetére alapvető: KOLLÁNYI F., *Esztergomi kanonokok 1100–1900* (Esztergom 1900); PÓR A., *Az esztergom-várbeli Szent István első vértanuról nevezett prépostság története* (Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának Felolvasó Üléseiből 74) (Budapest 1909).

sza kolostorokról, a jezsuita kollégiumról és egyetemről, a pálos és bencés rendházakról, az ispotályról, a templomokban működő konfraternitásokról (az 1666. évi tanúk hatról).⁵⁶

Az egyházmegyei székhely egyik kiemelkedő funkciója a papnevelés volt, Nagyszombat ebből a szempontból nemcsak az érsekség, hanem az magyarországi katolicizmus legfontosabb központja volt. Az első lépéseket, még a Trienti Zsinat papképzésre vonatkozó határozatainak⁵⁷ megszületése előtt Oláh Miklós esztergomi érsek tette meg, amikor 1554-ben egyesítette a nagyszombati városi iskolát az esztergomi káptalan tanintézetével. Erre a bázisra építve kísérelte meg az első szeminárium-alapítást 1558-ban, az iskola továbbfejlesztése érdekében telepítette le a jezsuitákat a városban 1561-ben. A szemináriumot formálisan, királyi jóváhagyással 1566-ban alapította meg 10 klerikus számára, káptalani vezetéssel és jezsuita tanárokkal. A káptalan szemináruma a jezsuiták Nagyszombatból való távozása (1567) és az érsek halála (1568) után sem szűnt meg.⁵⁸ Az előrelépést Pázmány Péter esztergomi érsek alapítványai jelentették, aki 1630-ban megalapította a Szent István szemináriumot, amely ezt követően minden bizonnyal egyesült a káptalani szemináriummal. Pázmány utódai szintén követték a nagy primást alapításaikat. Lósy Imre 1642-ben Pozsonyban küsszemináriumot (*Seminarium Emericanum*), Lippay György 1649-ben Nagyszombatban az egész országra kitejedő rekrutációval központi szemináriumot (*Seminarium Generale* vagy *Collegium Rubrorum*), Szelepchényi György 1678-ban szintén a székvárosában egy szegény és elsősorban konvertita nemesfjak számára kollégiumot (*Seminarium Marianum*), végül Széchényi György 1687-ben a felszabadult Budán papnevelédét alapított.⁵⁹ A szemináriumok mellett két konviktus is működött Nagyszombatban, mindkettő Pázmány Péter alapítása: egy a nemesifjaknak, egy pedig a szegény diákoknak (*bursa Sancti Adalberti*).⁶⁰ Az országhatárokon kívül a magyar papnövendékek az 1579-ben Rómában alapított és 1580-ban a Collegium Germanicummal egyesített

---

56 A város egyházi intézményeinek 17. századi topográfiájára lásd Granasztói Gy. 46. jegyzetben idézett könyvét és annak térképmellékleteit.

57 A Tridentinum papképzésre gyakorolt hatásának összefoglalása a magyar kutatások számára: GÁRDONYI M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában* (Studia Theologica Budapestiensia 27) (Budapest 2001).

58 A legújabb összefoglalás: FAZEKAS I., *Oláh Miklós, az Ósrégi Szeminárium alapítója*, in *Magyar Sion. Új folyam* 11/53 (2017) 215–228.

59 A magyarországi papnevelés történetéről összefoglalóan lásd: MIHÁLYFI Á., *A papnevelés története és elmélete* I (Budapest 1896) 182–251; TÖRÖK J., *Papnevelés (katolikus)*, in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, középkor és kora újkor* IX (főszerk. Kőszeghy P.; Budapest 2009) 55–62.

60 FRANKL [FRANKÓI] V., *Pázmány Péter és kora* III (1632–1637) (Pest 1872) 169–170.

Collegium Germanicum et Hungaricumban,⁶¹ illetve az 1623-ban Bécsben, Pázmány által létrehozott magyar papnevelő intézetben, a Pázmáneumban⁶² végezhettek tanulmányaikat. A processzusok tanúi a bécsi és a nagyszombati szemináriumokról, illetve a két konviktsról emlékeztek meg, a vallomásokból követhetjük az egyre bővülő oktatási intézményrendszert. Az 1637-ben megidézett tanúk elsősorban Pázmány nagyszombati és bécsi alapításainak jelentőségét emelték ki, az érseki székhelyen 30, a császárvárosban 40 papnövendék készült a hivatására. Az 1666-ban felvett jegyzőkönyvből már kirajzolódnak az összetett nagyszombati intézményrendszer alapvonalai a káptalani és a generális szemináriumokkal, illetve a jezsuita kollégium mellett a nemesi és szegény ifjak számára alapított konviktusokkal. 1685-ben a háború miatt a tanulók száma drasztikusan csökkent, míg 1695-re helyreállt és Széchényi György érsek alapításával ki is egészült az egyházmegye szeminárium-hálózata. A jegyzőkönyvek forrásértékét növeli, hogy a tanúk sokszor közlik a szemináriumokban tanulók létszámadatait is.

A kortársak felfogásában a történelmi székhely emlékezetének súlya miatt az új, ideiglenesnek tekintett egyházmegyei központ nem vált kizárólagossá. A legkorábbi és a két utolsó jegyzőkönyvek tanúi ezt a szemléletet meg is fogalmazták, és Pozsonyt ugyanúgy új székhelyként nevezték meg, mint Nagyszombatot. Szóltak a városban működő társaskáptalanról, Kollonich és Maholányi 1685-ben az érsekség ereklyéi között említették Alamizsnás Szent János pozsonyi relikviáját.⁶³ Az 1695. évi vallomások a pozsonyi érseki palotát, különösen a lakószobákat erősen felújításra szorulónak írták le. Palugyay Gábor a nagyszombati és pozsonyi központok mellett az újvári és a (garam)-szentkereszti rezidenciákat is megemlítette.

---

61 BITSKEY I., *Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés* (Italianistica Debreceniensis. Olasz Felvilágosodás és Romantika Kutatóközpont. Monográfiák 2) (Budapest 1996).

62 FAZEKAS I., *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig*, in *A bécsi Pázmáneum* (szerk. Zombori I.; Budapest 2002) 9–176.

63 A budai királyi palota kápolnájából 1526 után pozsonyi várba menekített, majd 1530-ban a Szent Márton templomba áthelyezett ereklye történetére legújabbán: BODA Zs., *Alamizsnás Szent János és annak emlékei Magyarországon*, in *Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2000. március 17–szeptember 24.* (szerk. Mikó Á., Sinkó K.; Budapest 2000) 220–230; HAL'KO, J. – KOMORNÝ, Š., *Dóm. A pozsonyi Szent Márton-székesegyház* (Gencsapáti 2016) 123–141.

A püspöki processzusoknak csupán négy kérdőpontja utalt tágabban az egyházmegyére, amelyekre itt – a jelen tanulmánykötet tematikája miatt is – csak jelzésszerűen hivatkozom. A legfontosabb adatsorok az érsekek jövedelmeivel kapcsolatosak. A magyar főpapok jövedelmi viszonyainak összehasonlító vizsgálatát, éppen a kánoni kivizsgálásokban szereplő információk alapján, már máshol elvégeztem.⁶⁴ Az esztergomi érsekség a török hódítás ellenére is az ország legnagyobb bevétellel rendelkező egyházi intézménye volt, jövedelmeit Pázmány halála után 14.000-15.000 aranydukátra, 1666-ban a háború pusztításai és a török foglalás miatt ennél kevesebbre, 1685-ben és 1695-ben pedig 30.000-40.000 (jobb időkben akár 60.000) magyar forintra becsülték. A tizedek és az uradalmi szolgáltatások mellett 7000-8000 (sőt 1692-ben 30.000) forintot kapott az érsek a pénzverés után járó pisetum-jövedelem címén. Az 1695. évi jegyzőkönyv tanúi beszámoltak a Magyar Kamara által az érseknek a szegény papok számára juttatott évi 6000 forintról.⁶⁵ Az érsekek legnagyobb terhet jelentő anyagi kötelezettsége az újvári katonaság tartásához való hozzájárulás volt.⁶⁶ A szűkebben az egyházmegyére vonatkozó egyetlen kérdőpontra talán az esztergomi processzusokban adott válaszok a leginkább semmitmondóak a magyarországi kánoni kivizsgálások jegyzőkönyvei között. A tanúk eltérő és nagyon elnagyolt becsléseket közöltek az érsekség kiterjedéséről: a hosszát 20-40, a szélességét 15-20 magyar mérföldre taksálták, 10-12 vármegyét foglalt magába, és ritkán fesorolták néhány városát. Guillaume Lamormain császári gyóntató 1637-ben Pázmány elmondására hivatkozva úgy emlékezett, hogy a hatalmas egyházmegyét nyáron 16, télen 24 nap alatt lehetett hosszában átszelni. Ugyanez a bizonytalanság figyelhető meg az érseki metropóliára vonatkozó válaszoknál, ami annál is meglepőbb, hiszen a tanúk a magyar egyházi élet és a kancelláriai adminisztráció prominens figurái voltak, akiknek hivatalból ismerniük kellett az egyháztartományok felosztását. Olyan személyek, mint Lépes Bálint kancellár, Ferenczffy Lőrinc és Maholányi János kancelláriai titkárok,

64 MOLNÁR, *Magyar hódoltság*, 225–226.

65 Különösen is részletes Palugyay Gábor egykori érseki titkár beszámolója (1695) az érsekség gazdálkodásáról. Alapos áttekintés, elsősorban a 16. század második felének jövedelmi viszonyaiból kiindulva: KENYERES I., *Konfliktus vagy konszenzus? A katolikus egyházi vagyon sorsa 16. századi Magyar Királyságban*, in *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században* (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII) (szerk. Varga Sz., Vértesi L.; Pécs 2017) 293–317, 294–299.

66 TUSOR, *Kánoni kivizsgálás...* 31, 74.

a magyar ügyekben nagyon verzátus Lamormain, továbbá Püsky János és Bársony György püspökök vagy Korompay Péter esztergomi kanonok gondolták a kalocsai metropolíához tartozó csanádi, erdélyi, váradi és zágrábi egyházmegyéket az esztergomi érsekség szuffragáneus püspökségeinek. Ismereteik forrásaként többször hivatkoztak Pázmány zsinataira, illetve római, kancelláriai és érseki dokumentumokra. A maga nemében súlyos tévedések az ország három részre szakadásával az egyházigazgatási és topográfiai ismeretek elhalványulására utalnak, még a legmagasabb szinten is.

⇒ TANÚVALLOMÁSOK AZ ESZTERGOMI ÉRSEKSÉGRŐL (1637–1695)

Az alábbiakban a jegyzőkönyvekből kiemelve a legtartalmasabbnak ítélt 11 egyházmegyei vallomást teszem közzé. A tanúk megidézésekor használatos bevezető formulát és a jelöltekről tett vallomások szövegét elhagytam, az egyházmegyei vallomásokon kívül egyedül a záradékot közlöm a tanúk aláírásával. Az átírásnál a kora újkori egyháztörténeti források közlésénél szokásos alapelveket követtem. Az egykorú latin helyesítást nem normalizáltam, kivéve az u-v betűk írásmódját és szükség esetén a központozást. A jegyzetekkel igyekeztem takarékosan bánni, ezért a nyilvánvaló betűtévesztéseket, egyeztetési hibákat jelzés nélkül javítottam, a fogalmazványokban az olvashatatlan áthúzásokat nem jelöltem. A téves értesüléseket a lábjegyzetekben nem korrigáltam, a tanulmányban ezekről szólok. A tárgyi jegyzetekben csak a nehezebben azonosítható, jellemzően tévesen lejegyzett hely és személyneveket azonosítottam, nem tettem jegyzetet a könnyedén identifikálható, a bevezető tanulmányban szereplő helynevekhez (pl. Nagyszombat, Pozsony, Bakócz Tamás, Pázmány Péter stb.)

1. Nagyfalvy Gergely vallomása az esztergomi főegyházmegyeről

Bécs, 1637. május 19.

AAV Arch. Conciat., Processus Consist. vol. 30, fol. 403r–404r.

Ad primum respondit. Quia civitas Strigoniensis est in Hungaria prope Budam, et eam esse in pulcherrimo sitam audivi, et ex una aluit Danubius, et ex altera parte Granum, nescio tamen quo ad qualitatem et magnitudinem, neque quot compleatur domibus, pariterque nescio cohabitari a Christi

fidelibus, sed tantum modo a Turcis, et sub dominio Turcae in temporalibus dicta civitas est. Vidi eam civitatem depictam, et ab omnibus audivi dictam civitatem positam esse in monte, et sito pulcherrimo, ut dixi.⁶⁷

Ad secundum respondit. Civitas Strigoniensis est sub Turca, ego non credo, quod in ea sit amplius ecclesia metropolitana. Non scio de invocatione ecclesiae, et ideo aliud non possum dicere de structura et qualitate iam olim praedictae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, et credo, quod non solum indigeat reparatione, sed de totali et nova constitutione.⁶⁸

Ad 3^{tium} respondit. Est ecclesia archiepiscopalis, et habet ista ecclesia quinque episcopos suffraganeos, qui sunt infra, videlicet Agriensis, Vesprimiensis, Quinque Ecclesiensis, Vaciensis et Nitriensis, et hoc vidi et legi in libris Cancellariae Romanae.⁶⁹

Ad 4^{tum} respondit. Ego non scio, quot et quales sint in dicta ecclesia metropolitana Strigoniensi dignitates et canonicatus, sed multi sunt canonici et etiam multae sunt dignitates et beneficia ecclesiastica, sed quot et quales sint, nescio, multo minus scio numerum praesbyterorum et clericorum.⁷⁰ Scio tamen esse praeposituram, quae est dignitas maior post archiepiscopalem, quia cognovi multos praepositos, qui mihi dixerunt ipsos habere maiorem dignitatem post archiepiscopalem. Nullam habeo informationem, quales sint redditus dignitatum, canonicatum et aliorum beneficiorum, non scio, quod praedicta ecclesia Strigoniensis habeat praebendas theologalis et poenitentiariae.⁷¹

Ad 5^{tum} respondit. Scio non in praedicta civitate Strigoniensi, sed in civitate Tyrnaviae, ubi nunc clerus Strigoniensis habet suam residentiam cum archiepiscopo, canonicis, dignitatibus et praesbyteris, adesse curam animarum, sed tamen per quem exerceatur praedicta cura animarum, nescio, in qua etiam adest fons baptismalis, et praedicta civitas Tyrnavia est in diaecesi Strigoniensi.⁷²

Ad 6^{tum} respondit. Non in civitate Strigoniensi, sed ubi dictus archiepiscopus habet suam residentiam, quae est in civitate Tyrnaviae, est sacrarium sufficienter et splendide instructum, sacra suppellectili caeterisque rebus etiam ad pontificalia exercenda necessariis, et habet etiam chorum, organum,

---

67 Margón: Civitas Strigoniensis sita est ad Danubium.

68 Margón: A Turcis occupatur.

69 Margón: Ecclesia archiepiscopalis habet quinque suffraganeos.

70 Margón: Dignitates et canonicatus in ea multi sunt.

71 Margón: Praepositura est maior dignitas post archiepiscopalem. Causa scientiae.

72 Margón: Clerus Strigoniensis cum archiepiscopo residet Tyrnaviae, ubi etiam cura animarum exercetur. Et est fons baptismalis.

campanile cum campanis et caemiterium, quae omnia pro maiori parte spectant ad dictum archiepiscopatum Strigoniensem, et hoc scio, quia vidi.⁷³

Ad 7^m respondit. Scio Tyrnaviam fuisse translata insignia, reliquiae sanctorum, quae erant in civitate Strigoniensi, et praecipue caput Sancti Adalberti, de aliis non recordor, quae reliquiae cum magno splendore conservantur, et praesertim praedictum caput, quia multocius vidi et reliquias illas prae manibus habui.⁷⁴

Ad 8^m respondit. In civitate Strigoniensi non adest domus pro archiepiscopo, sed in civitate Tyrnaviae, ubi habet suam residentiam, habet domum, quae est domus beneficalis pertinens ad praedictam civitatem Tyrnaviae, et ista domus est prope ecclesiam, bona et commoda habitatio, et hoc scio, quia pluries fui in praedicta habitatione tempore archiepiscopi cardinalis Pazmany, et etiam tempore praedecessoris ipsius.⁷⁵

Ad 9^m respondit. Praecise non habeo informationem reddituum mensae archiepiscopalis Strigoniensis, sed ut audivi, potest summa ascendere ad quindecim mille ducatos aureos juliorum quindecim papalis monetae, et praedicta summa coligitur ex decimis, vino, frumento, agnulis, et nulla pensio est reservata in praedictis redditibus. Sed archiepiscopus tempore necessitatis belli certum numerum militum alere debet.

Ad X^m respondit. Nullas esse ecclesias parochiales in civitate Strigoniensi, eo quia, ut dixi, est in dominio Turcarum, ideoque non adest fons baptismalis, nullae sunt collegiatae, non monasteria, tam virorum, quam mulierum, neque sunt confraternitates, hospitalia, neque ullus mons pietatis.

Ad XI^m respondit amplissimam esse diaecesim Strigoniensem, sed quot et quae loca complectatur, nescio.

Ad XII^m respondit. In civitate Strigoniensi archiepiscopus non habet seminarium, sed in dicta civitate Tyrnaviae, ubi habet nunc suam residentiam et seminarium ab archiepiscopis Strigoniensibus antiquitus erectum, in civitate vero Viennae Austriae eminentissimus dominus cardinalis Pazman, olim archiepiscopus Strigoniensis fundavit seminarium, de numero vero nihil possum dicere, multi tamen sunt alumni, quia vidi et in dicto seminario pluries comedi.⁷⁶

---

73 Margón: Ecclesia Tyrnaviensis habet sacrarium bene instructum. Habet organum, chorum, campanile et caemiterium. Causa scientiae.

74 Margón: Habet caput Sancti Adalberti, necnon alias reliquias. Causa scientiae.

75 Margón: Residentia archiepiscopi est commoda. Causa scientiae. Pázmany említett elődje Forgách Ferenc esztergomi érsek (1607–1615).

76 Margón: Seminarium est Tyrnaviae.

Ad XIII^m respondit praedictam ecclesiam metropolitanam vacare per mortem praedicti eminentissimi cardinalis Pazman, sed a sacra caesarea maiestate nominatum iam esse praedictum promovendum, et a tribus iam mensibus circiter dictus dominus cardinalis Pazman mortuus est.⁷⁷

2. Püsky János vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1637. május 20.

AAV Arch. Conclst., Processus Consist. vol. 30, fol. 404v–405v.

Ad primum respondit. In Hungariae regno civitas Strigoniensis est et sub monte in comitatu Strigoniensi, est civitas mediocris, nescio, quot compleatur domibus, et non inhabitatur a Christi fidelibus, et sub Turcarum imperatore in temporalibus, et haec scio ex relatione canonicorum, qui ibi habitabant.⁷⁸

Ad secundum respondit. Scio ecclesiam ibi esse metropolitanam a sancto rege Stephano aedificatam, sed nescio, sub qua invocatione dicta ecclesia fuerit erecta, nunc vero intrinsece totaliter terra usque ad summum repleta, tormenta bellica saepius collocata, quod ex relatione eorum, qui viderunt et rei interfuerunt, habeo.⁷⁹

Ad tertium respondit. Ecclesia Strigoniensis habet episcopos suffraganeos Agriensis, Nitriensis, Vaciensis, Vesprimiensis, Jauriensis, et ni fallor, Zagrabiensis, et scio haec partim ex synodo, cui interfui, partim ex ipsius privilegiis archiepiscopi Strigoniensis.⁸⁰

Ad quartum respondit. Erant, quod audivi, 40 canonici et de presenti sunt 22. Dignitates sunt post archiepiscopum, prima dignitas praepositus maior, secunda lector, tertia custos, quarta cantor, reliqui partim archidiaconi, partim canonici simplices, propter ablata a Turcis capituli bona. Ferdinandus Primus imperator, postquam deseruissent monasterium monachi Benedictini Sancti Benedicti, contulit capitulo Strigoniensi, in cuius possessione defacto sunt, de reliquis beneficiis mihi nihil constat, et nescio numerum totius diaecesis omnium praesbyterorum et clericorum, scio quo ad dignitates, quod non adest praebenda theologalis nec poenitentiarum, et hoc scio experientia propria, quia ipsorum negotia tractavi.⁸¹

---

77 Margón: Ecclesia Strigoniensis vacat.

78 Margón: Civitas Strigoniensis in regno Hungariae a Turcis inhabitatur. Causa scientiae.

79 Margón: Ecclesia metropolitana a Sancto Stephano rege aedificata tormentis bellicis collocandis nunc inservit. Causa scientiae.

80 Margón: Habet suffraganeos quinque vel sex. Causa scientiae.

81 Margón: Canonici modo sunt viginti duo, e quibus sunt praepositus, lector, custos ac cantor, et nonnulli archidiaconi, non adest praebenda theologalis nec poenitentiarum. Causa scientiae.

Ad 5um respondit. In civitate Strigoniensi non adest ecclesia parochialis, sed Tyrnaviae, ubi residentiam habent, adest et exercetur diligenter cura animarum per unum ex canonicis Strigoniensibus, et est fons baptismalis, et hoc propria experientia habeo.⁸²

Ad 6um respondit. In ecclesia Tyrnaviae adest sacrarium singulare et pulchrum, quod pie defunctus cardinalis Pazman construxit sacra suppellectili in maxima abundantia, quo ad divina peragenda officia, quod etiam ad pontificalia, organum, campanile cum campanis, chorum et coemiterium, campanae vero et campanile sunt parochiae dictae civitatis Tyrnaviae. Propria experientia hoc scio.⁸³

Ad 7^m respondit. In dicta ecclesia Tyrnaviensi habentur brachia et capita sanctorum una cum magna particula de ligno sanctae crucis, quae inclusa est in cruce aurea a Sancto Stephano primo rege marcas 3 auri circiter continente ecclesiae Strigoniensi donata, quae omnia Strigonio translata sunt Tyrnaviam, quae omnia habeo ex relatione antiquorum canonicorum, qui dictas reliquias una cum cruce et aliis rebus ante irruptionem Turcarum Strigonio ad tutiorem locum transtulerunt, et in sacrario honorifice asservantur, et propria experientia etc.⁸⁴

Ad 8^m respondit. Strigoniae non habet domum, sed Tyrnaviae, et propriam, et est satis commoda prope ecclesiam. Propria experientia hoc scio.⁸⁵

Ad 9^m respondit. Quo ad proventus archiepiscopalis possum dicere, quod se extendant ad 14 millia ducatorum aureorum, quod constat mihi partim ex relatione provisorum, partim ex relatione episcopi Jauriensis, qui proventus dictos administrabat, et eius coadiutor erat, et constant in decimis, frumentis et vinis, et allodiatura. Non adest pensio reservata.⁸⁶

Ad X^m respondit. Non sunt in civitate Strigoniensi parochiae, sed Tyrnaviae una est, et habet fontem baptismalem, non collegiatae, sunt monasteria duo, Sancti Francisci virorum et Sanctae Clarae virginum, non sunt confraternitates, est hospitale unum, non est mons pietatis. Propria experientia.⁸⁷

Ad XI^m respondit. Archiepiscopatus Strigoniensis habet amplam diaecesim, sed plus ex medietate Turcis subiectam, quia etiam partes Turcis

---

82 Margón: Tyrnaviae exercetur cura animarum, et est fons baptismalis. Causa scientiae.

83 Margón: Adest Tyrnaviae sacrarium abunde instructum, organum, campanile, chorus et caemiterium. Causa scientiae.

84 Margón: Reliquiae sanctorum ac particula sanctae crucis honorifice asservantur. Causa scientiae.

85 Margón: Domus archiepiscopalis Tyrnaviae est commoda.

86 Margón: Reditus se extendunt ad quatuordecim millia aureorum. Causa scientiae.

87 Margón: Parochialis una, quae est Tyrnaviae, habet fontem baptismalem, monasteria sunt duo, hospitale unum. Causa scientiae.

subiectas peragravi, sed nescio, quot complectatur loca.⁸⁸

Ad XII^m respondit. In civitate Strigoniensi non est seminarium, sed Tyrnaviae erectum a cardinali Pazman nuper defuncto, et pueri triginta circiter aluntur in dicto seminario. Scio quia uno tempore rectum est, et applicata est una praepositura huic seminario pro sustentatione horum clericorum, et etiam Viennae erectum ab eodem cardinali pro diaecesi Strigoniensi, et sunt circiter 40 alumni.⁸⁹

Ad XIII^m respondit. Vacat archiepiscopalis sedes per mortem cardinalis Pazman, et eius archiepiscopatus a tribus mensibus circiter vacat, quia eum vidi mortuum et in funere ipsius fui, et per illum ultimum defunctum archiepiscopum fui constitutus testamentarius executor.⁹⁰

3. Korompay Péter vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1666. február 4.

AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 65, fol. 635v–636v.

Ad primum respondit. Civitas Strigoniensis est in provincia seu comitatu Strigoniensi in Hungaria, cuius situs et qualitates ac magnitudinem ignoro, quia praedicta civitas a sexaginta annis circiter devenit in potestatem Turcarum.

Ad 2^{dum} respondit. Nihil horum scio, quia Turca omnia inhabitat.

Ad 3^m respondit. Ecclesia Strigoniensis habet sub se suffraganeos sex, videlicet episcopos Waciensem, Chanadiensem, Nitriensem, Agriensem, Jaurinensem, Vesprimiensem, et scio, quia sum canonicus ecclesiae Strigoniensis.

Ad 4^m respondit. Occupata a Turcis ecclesia Strigoniensi, residentia capituli metropolitani et dignitatum translata est ad liberam civitatem Tirnaviensem, intra dioecesim existentem, in eadem ecclesia translatae sunt dignitates sequentes: praepositus maior, lector, cantor, custos, praepositus Sancti Georgii, praepositus Sancti Stephani, praepositus Sancti Thomae, archidiaconi sunt numero novem, canonici simplices sunt sex, item altariae, praebendaristae, succentores duo. Prima vero dignitas post pontificalem est dignitas maior, praepositura maior. Praebenda theologalis et poenitentiariae non sunt. Redditus autem canonicatum et dignitatum praedictarum hisce temporibus disturbiorum sunt ita extenuati, ut in dignitatibus existentes se non possint honeste sustentare.

---

88 Margón: Diaecesis Strigoniensis est ampla, sed plusquam media ex parte est Turcis subiecta.

89 Margón: Seminarium est Tyrnaviae, aliud Viennae pro Strigoniensi diaecesi.

90 Margón: Vacat sedes archiepiscopalis. Causa scientiae.

Ad 5^m respondit. In supradicta ecclesia Tirnaviensi adest fons baptismalis, et cura animarum exercetur per parochum, qui simul existens praepositus Sancti Georgii ex officio est cathedralis seu concionator ecclesiae illius, et ego scio, quia sum ex corpore capituli, et resideo ibi.

Ad 6^m respondit. Supradicta ecclesia Tirnaviensis habet pulchram sacristiam, in qua sunt omnia necessaria ad cultum divinum pertinentia et ad exercenda pontificalia, habet organum, chorum cum stallis, campanile cum sex campanis circiter, praeterea habet consistorium, in quo solent pertractari capitularia negotia, item sacram sedem, in qua tractentur causae matrimoniales et aliae forum spirituale concernentes.

Ad 7^m respondit. In supradicta ecclesia Tirnaviensi sunt reliquiae insignes, videlicet de cruce Domini, caput Sancti Adalberti, Sancti Stephani, ac aliarum, quae asservantur in eodem consistorio.

Ad 8^m respondit. In praedicta civitate Tirnaviensi archiepiscopus habet domum episcopalem penes ecclesiam, et habet etiam aliam domum in eadem civitate, sed archiepiscopus solet residere in domo penes ecclesiam, et praedicta domus non indiget reparatione, neque ipsa ecclesia.

Ad 9^m respondit. Ante disturbia Turcica proventus et redditus archiepiscopales, in quantum ego possum scire, poterant se extendere ad quatuordecim vel sexdecim millia florenorum, nunc autem post disturbia Turcica capto Uvarino⁹¹, et deletis omnibus archiepiscopalibus bonis per hostem, certo determinate nihil sciri potest, quales et quantos proventus possit habere illa ecclesia. Hoc scio a paucis tempore, quo praefecturam bonorum gessi, officiales mihi subiecti retulerunt ex viginti quinque rusticis non posse numerari tres.

Ad 10^m respondit. In dicta civitate Tirnaviensi non est alia parochialis praeter nominatam, monasterium unum Franciscanorum, collegium patrum Societatis Iesu, item monasterium monialium Sanctae Clarae, item ecclesia hospitalis. Non adest mons pietatis, sunt sex confraternitates virorum et mulierum.

Ad 11^m respondit. Dioecesis Strigoniensis est amplissima, constans ex multis provinciis seu comitatibus numero decem circiter, et habet millia quidem locorum.

Ad 12^m respondit. In civitate Tirnaviensi sunt duo seminaria, et in dioecesi unum tantum reperitur.

Ad 13^m respondit. Ecclesia Strigoniensis vacat a die tertia Januarii praesentis anni 1666. per mortem revrendissimi quondam Georgii Lippay.

---

91 Újvár, Érsekújvár, ma Nové Zámky, Szlovákia.

Quibus habitis fuit dimissus, et impositum, ut se subscriberet, prout se subscripsit.

Petrus Korompay deposui pro veritate, ut supra, manu propria.⁹²

4. Szegedy Ferenc Lénárd vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1666. február 16.

AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 65, fol. 637v–638v.

Ad primum respondit. Civitas Strigoniensis sita est in Hungaria et in comitatu eiusdem nominis, situm nescio, quia dicta civitas est a pluribus annis circiter sexaginta sub potestate Turcarum.

Ad 2^m respondit. In dicta civitate Strigoniensi est ecclesia metropolitana, et sub invocatione Sancti Adalberti martyris et pontificis, et scio, quia semper audivi.

Ad 3^m respondit. Archiepiscopatus Strigoniensis habet sub se suffraganeos episcopos sex, videlicet Agriensem, Waciensem, Jaurinensem, Nitriensem, Vesprimiensem et Chanadiensem, in quantum recorder.

Ad 4^m respondit. Post occupatam civitatem Strigoniensem translata est residentia archiepiscopi et capituli Tirnaviae suae dioecesis, et sunt quatuor dignitates, quae vocantur columnae, videlicet praepositi maioris, lectoris, cantoris et custodis, praepositurae tres, videlicet Sancti Georgii de Viridi Campo, qui simul est etiam archidiaconus cathedralis, praepositus Sancti Stephani de Castro Strigoniensi, 3^{tius} praepositus Sancti Thomae de Monte Strigoniensi. Archidiaconi sunt novem, canonici vero septem circiter, altaristae tres. Dignitas prima post pontificalem est praepositura maior, ante bellum Turcicum praepositus habebat mille talerorum, reliquae vero dignitates proportionaliter habuerunt suos redditus, iam vero sunt adeo extenuati per dictum bellum, ut non sufficiant honestae sustentationi. Non adest praebenda theologalis neque praebenda poenitentiariae.

Ad 5^m respondit. In ecclesia Tirnaviensi exercetur cura animarum per parochum cum suis cappellanis, et in dicta ecclesia est fons baptismalis, et ego scio, quia fui parochus ibidem.

Ad 6^m respondit. Praedicta ecclesia habet sacrarium, suppellectilia sacra coeterasque res ad cultum divinum necessarias aliasque ad pontificalia exercenda, habet quoque organum, chorum, campanile cum suis campanis.

---

92 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

Ad 7^m respondit. Sunt multae reliquiae sanctorum, videlicet caput Sancti Adalberti, brachium Sancti Stephani regis et brachium Sancti Thomae episcopi Cantuariensis et de cruce Domini, ac aliarum plurimarum, quae conservantur in sacristia honesto loco, et in magnis festivitibus exponuntur in altari, et scio, quia fui praepositus dictae ecclesiae.

Ad 8^m respondit. Habet domum archiepiscopalem, in qua solet habitare archiepiscopus, et est coniuncta cum coemeterio eiusdem ecclesiae, nec indiget aliqua reparatione.

Ad 9^m respondit. Non scio determinate dicere redditus mensae archiepiscopalis Strigoniensis, nec ante, nec post bellum Turcicum.

Ad 10^m respondit. In civitate Tirnaviensi est una tantum parochialis ecclesia, sunt duo monasteria, unum virorum religiosorum, alterum monialium Sanctae Clarae, adest collegium Jesuitarum, item ecclesia hospitalis, confraternitates sunt sex, virorum videlicet et mulierum, non adest mons pietatis.

Ad 11^m respondit. Dioecesis Strigoniensis est amplissima et continet comitatus duodecim circiter, et habet multa centena locorum, et scio, quia fui vicarius generalis in spiritualibus.

Ad 12^m respondit. Sunt in civitate Tirnaviensi duo seminaria, unum collegium generale cleri Hungariae, et in illo aluntur quadraginta circiter clerici, alterum seminarium sancti regis Stephani, in quo aluntur viginti duo circiter clerici, est praeterea seminarium nobilium, ubi nobiles adolescentes, maxime conversi filii haeticorum convertuntur.

Ad 13^m respondit. Ecclesia Strigoniensis vacat per obitum reverendissimi quondam domini Georgii Lippay, ultimi archiepiscopi Strigoniensis a die tertia Januarii anni praesentis.

Quibus habitis fuit dimissus, et impositum, ut se subscriberet, prout se subscripsit.

Franciscus Szegedy episcopus Vacienis pro veritate, ut supra, deposui manu propria.⁹³

---

93 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

5. Bársony György vallomása az esztergomi főegyházmegyről

Bécs, 1666. február 17.

AAV Arch. Conciat., Processus Consist. vol. 65, fol. 639v–640v.

Ad primum respondit. Civitas Strigoniensis est in Hungaria et in comitatu Strigoniensi, est amplissima, in pulcherrimo loco sita, et scio ex relatione aliorum, et modo a multo tempore possessa est a Turcis.

Ad 2^m respondit. Metropolitana ecclesia est sita in arce civitatis Strigoniensis, in qua olim canonici Strigonienses divina peragebant, est sub invocatione Sancti Adalberti martyris, et ita semper audivi.

Ad 3^m respondit. Ecclesia Strigoniensis habet sub se sex suffraganeos, videlicet episcopos Agriensem, Chanadiensem, Jaurinensem, Vesprimiensem, Nitriensem et Vaciensem, prout memoria teneo.

Ad 4^m respondit. In ecclesia Strigoniensi, quae translata est Tirnaviam civitatem eiusdem dioecesis, sunt dignitates imprimis praepositura maior, lectoratus, cantoratus et custodiatu, hi quatuor vocantur columnae ecclesiae, praeterea est praepositura Sancti Stephani, praepositura Sancti Thomae et praepositura Sancti Georgii de Viridi Campo, archidiaconatus sunt septem vel circiter, canonicatus autem decem vel circiter, et 7 altaristae. Prima dignitas post pontificalem est praepositura maior, ante bella Turcica et depopulationem bonorum proventus unius canonicatus se extendebat ad quingentos florenos, dignitates autem habebant maiores proventus, modo autem adeo sunt extenuati, ut vix se alere possint. Non est praebenda theologalis, neque praebenda poenitentiariae.

Ad 5^m respondit. Cura animarum in praedicta ecclesia exercetur per parochum eiusque cappellanos, ipse etiam est canonicus in dicta ecclesia. In illa est fons baptismalis, et scio, quia fui decem annis in eodem capitulo, et vidi oculis meis.

Ad 6^m respondit. Habet sacrarium bene instructum omniaque ad divinum cultum necessaria, ita ut etiam pontificalia exerceri possunt, habet quoque chorum et organum ac campanile cum campanis.

Ad 7^m respondit. Sunt in praedicta ecclesia Tirnaviensi variae reliquiae sanctorum in magna copia, et asservantur in loco honestissimo in sacristia, in thecis argenteis deauratis et in cista cristallina, et in maioribus festivitatibus exponuntur ad altare decenter ornatum, et scio, quia oculis meis vidi.

Ad 8^m respondit. Habet domum archiepiscopalem Tirnaviae coniunctum cum coemeterio, non indiget reparatione, est habitabilis, et est magna, in qua archiepiscopi habitare solent, et scio, quia fui ibi.

Ad 9^m. Proventuum archiepiscopalium mensae Strigoniensi determinatorum summam non scio, consistunt tamen illi proventus in certis decimis frumenti et vini a sancto rege Hungariae Stephano eidem archiepiscopo applicatis, qui modo propter depopulationem Turcarum et ademptum Uvarinum nimium quantum non tantum sunt extenuati, sed in maiori parte absolute deperditi, puto tamen modo proventus posse ascendere ad duodecim millia florenorum circiter. Et in dicta ecclesia non reperitur aliqua pensio reservata.

Ad 10^m respondit. In civitate Tirnaviensi est ecclesia parochialis Hungarica, in qua etiam Germanicae conciones fiunt, est etiam ecclesia hospitalis, monasteria duo, videlicet patrum Franciscanorum et monialium Sanctae Clarae, et collegium patrum Societatis, non est collegiata ecclesia, nec mons pietatis, sunt confraternitates circiter sex, tam virorum, quam mulierum.

Ad 11^m respondit. Dioecesis Strigoniensis est amplissima constans ex comitatibus circiter duodecim, et habet ultra millia locorum, et scio propria experientia.

Ad 12^m respondit. Est in civitate Tirnaviensi seminarium clericorum sancti regis Stephani, in quo aluntur viginti duo circiter clerici, item seminarium clericorum generale cleri Hungariae erectum a defuncto domino archiepiscopo Georgio Lippay, in quo aluntur clerici circiter quadraginta. Item est convictus nobilium, ubi juvenes maxime ex haereticis conversi, vel in spe conversionis existentes aluntur. Adest etiam seminarium Sancti Adalberti, in quo juvenes pauperiores aluntur viginti quatuor circiter.

Ad 13^m respondit. Vacat ecclesia Strigoniensis a 3. Januarii anni currentis per obitum quondam archiepiscopi Georgii Lippay, et scio, quia omnibus est notum.

Quibus habitis fuit dimissus, et impositum, ut se subscriberet, et se subscripsit.

Ego Georgius Barsony episcopus Varadiensis deposui, ut supra.⁹⁴

---

94 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

6. Kollonich Lipót vallomása az esztergomi főegyházmegyeről

Bécs, 1685. április 10.

AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 222.

Ad primum. In comitatu Strigoniensi Hungariae est Strigonium, quae esset et erit Deo dante residentia archiepiscopalis, sed pro tempore, quo Strigonium fuit sub Turca, residebat archiepiscopus intra dioecesim vel Tyrnaviae, vel Posonii. Strigonium est civitas magna continens circa quingentas domus, devastata propter bellum, est ibi pro nunc christianum praesidium, et manent ducentae circiter familiae Rascianorum, qui sunt ritus Graeci schismatici, subiacet imperatori, tanquam regi Hungariae. Scio quia fui episcopus Nitriensis in Hungaria ac Camerae praeses.

Ad 2. Est ecclesia cathedralis Strigonii sub titulo Assumptionis Beatae Mariae Virginis antiqua et devastata, cum fuerit per tot annos in manibus Turcarum.

Ad 3. Episcopos suffraganeos habet ecclesia Strigoniensis⁹⁵ scilicet Jauriensem, Vacciensem, Nitriensem, Agriensem, Quinqueecclesiensem, et Vespriensem⁹⁶. Scio, ut supra.

Ad 4. Erant antea viginti quatuor canonici capituli Strigoniensis, nunc vero ad summum sunt duodecim. Prima dignitas post episcopalem est praepositus maior, deinde sunt aliae dignitates, scilicet cantor, lector et custos; sunt tres vel quatuor sacerdotes, qui inserviunt et solvuntur a capitulo ac canonico parcho; non est praebenda theologalis nec penitentiaria. Redditus ordinarii de facto pro quolibet canonicatu non se extendunt supra quingentos florenos annuos, paulo plus habent dignitates, et circa mille florenos praepositus maior. Sunt etiam clerici seminarii, qui serviunt divinis.

Ad 5. Nunc per Dei gratiam sunt Strigonii duo capitulares, qui exercent curam animarum, et est ibi fons baptismalis, Tyrnaviae autem, ubi est residentia capituli, postquam Strigonium erat in manu Turcarum, sunt omnia necessaria.

Ad 6. Est Tyrnaviae sacrarium sufficienter instructum sacra supellectili caeterisque rebus ad divinum cultum et ad pontificalia exercenda necessariis, et alia tantum sunt Tyrnaviae, sed non adhuc Strigonii, nisi campanula. Scio quidem, quia plene me informavi a personis fide dignis.

---

95 Utána áthúzva: quinque.

96 Alatta áthúzva: et alias titulares.

Ad 7. Tyrnaviae non est aliqua insignis reliquia, sed Posonii, ubi est alia collegiata eiusdem dioecesis, est corpus integrum Beati Joannis Eleemosynarii, quod decenter in ecclesia servatur, ut est notorium. Et est in dioecesi Strigoniensi alia collegiata residens penes fortalitium Scepusiense.⁹⁷

Ad 8. Strigonii est arx, quae est residentia archiepiscopalis, parum separata ab ecclesia, et totum indiget maximis reparationibus, alibi autem per dioecesim non desunt domus pro archiepiscopo. Scio, ut supra.

Ad 9. Ordinarius valor reddituum mensae archiepiscopalis ascendere solet ad quindecim millia florenorum, qui consistunt in decimis, et cum aliqua portione monetae, quae cuditur in civitatibus montanis, nunc autem propter bellum non erit idem fructus, et non est aliqua pensio, nisi onus quoddam pro ecclesia Tyrnaviensi. Scio ex causis praedictis.

Ad 10. Pro nunc Strigonii est tantum una ecclesia parochialis cum fonte baptismali, et fuit adhuc servata una cappella cum pictura mosaica Annunciationis Beatae Virginis. Duae sunt collegiatae in tota dioecesi, scilicet cathedralis et Posoniensis. Est Strigonii conventus Franciscanorum, et nihil aliud potest adhuc esse.

Ad 11. Habet sub se octo circiter comitatus, et se extendit ad decem circiter milliaria, et continet octo civitates magnas, inter quas Tyrnaviam et Posonium. Scio, ut supra.

Ad 12. Tyrnaviae est seminarium capituli Strigoniensis, in quo prius degebant triginta circiter juvenes, nunc autem propter ruinas sunt satis pauci, et ecclesiae serviunt; est etiam seminarium decem clericorum sub cura Societatis Jesu.

Ad 13. Vacat ecclesia a decima die huius anni mensis Januarii, qua obiit archiepiscopus ultimus.

Quibus habitis fuit dimissus, et ei impositum, ut se subscriberet, prout fecit.

Ego Leopoldus comes a Kolloniz episcopus Neostadiensis deposui, ut supra.⁹⁸

---

97 Ez a mondat betoldás a lap alján.

98 Az aláírás autográf.

7. Maholányi János vallomása az esztergomi főegyházmegyről

Bécs, 1685. április 12.

AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 222.

Ad primum. Tyrnavia, in qua nunc de facto habet archiepiscopus Strigoniensis residentiam, est in comitatu Poseniensi, sed iam recuperatum est Strigonium in comitatu Strigoniensi iacens in planitie ad Danubium sub radice montis, ubi in monte est arx pro archiepiscopi habitatione. Audivi, quod Strigonium conflatur ducentis circiter domibus fere destructis, et continet circa tria millia animarum ex praesidiis et eorum familiis, et subiacet imperatori, tanquam regi Hungariae. Scio ex fide dignis relationibus, transivi satis prope, et ex dicto meo officio habeo continuas occasiones me informandi.

Ad 2. Est ibi ecclesia cathedralis sub titulo Sancti Stephani; erat magna et pulchra, sed nunc tota ruinata, remansa tantum integra una cappella Beatae Virginis Annunciatae. Scio ex dictis relationibus.

Ad 3. Quinque suffraganeos habet archiepiscopus Strigoniensis, scilicet Agriensem, Vacciensem, Nitriensem, Jauriensem et Vesprimiensem.

Ad 5. Viginti duo actuales canonici sunt, et inter istos est praepositus maior prima dignitas post pontificalem, et aliae tres dignitates lector, custos et cantor. Non sunt alii beneficiati, sunt aliqui clerici de seminario proprio capituli, qui inserviunt divinis; non est praebenda theologalis nec paenitentiarum. Mille floreni circiter fuerunt quotannis et pro quolibet canonicatu de redditibus, sed quando erant bona tempora, ad praesens autem forsitan vix sunt in medietate. Et huiusmodi capitulum Strigoniense adhuc residet Tyrnaviae⁹⁹ praeter duos canonicos, qui invigilant Strigonio. Scio, ut supra.

Ad 5. Etiam Strigonii nunc exercetur cura animarum per plebanum a capitulo deputatum; et audivi adesse fontem baptismalem.

Ad 6. Omnia in hoc interrogatorio contenta sunt Tyrnaviae, sed in civitate Strigoniensi nihil adhuc potest esse de istis.

Ad 7. Strigonii nihil est, sed Tyrnaviae est caput Sancti Adalberti, et Posonii corpus Beati Joannis Eleemosynarii, quae reliquiae decenter asservantur, prout vidi.

Ad 8. Tyrnaviae et Posonii¹⁰⁰ sunt domus archiepiscopales requirentes reparationes magnarum expensarum, et est etiam Strigonii arx pro domo archiepiscopali, sed tota devastata.

---

99 Alatta áthúzva: Strigonii.

100 Alatta áthúzva: alibi.

Ad 9. Ad triginta millia florenorum ascendit valor annuus reddituum mensae archiepiscopalis Strigoniensis, consistens in pecuniis, granis et vinis, melioribus autem temporibus esset valor duplo maior, super quo non est pensio, nisi quaedam obligatio satisfaciendi emolumenta aliqua pro servitio ecclesiae. Ista scio, quia fui administrator huiusmodi reddituum per duodecim annos.

Ad 10. Tam Tyrnaviae, quam Strigonii non est alia ecclesia parochialis praeter cathedralem; Tyrnaviae sunt Franciscani, Jesuitae et unum monasterium monialium; ac hospitale civicum; non sunt confraternitates, nec aliae collegiatae, nec mons pietatis. Et Strigonii sunt tantum duo vel tres Franciscani. Scio, ut supra.

Ad 11. Ad quadraginta milliaria se extendit in longitudine dioecesis Strigoniensis, sed in latitudine ad viginti circiter, continet undecim comitatus et undecim civitates regias. Scio ex causis praedictis.

Ad 12. Tyrnaviae solent esse circiter viginti quatuor alumni¹⁰¹, sed in hisurbationibus vix erit aliquis. Et esse debet aliud seminarium nuper fundatum ab ultimo domino archiepiscopo. Scio, ut supra.

Ad 13. Ecclesia Strigoniensis vacat per mortem ultimi archiepiscopi secutum die 11. Januarii anni praesentis, ut est notorium.

Quibus habitis praelecto examine fuit dimissus, et ei impositum, ut se subscriberet, prout fecit.

Ego Joannes Maholány deposui, ut supra.¹⁰²

8. Szentiványi Márton SJ vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1685. április 14.

AAV Arch. Nunz. Vienna, Proc. Vescovi Nr. 222.

Ad primum. In Poseniensi comitatu seu provincia Hungariae est Tyrnavia, quae est residentia archiepiscopalis post Strigonium captum a Turca, sed nunc per Dei gratiam recuperata civitas Strigoniensis, ista est vera residentia, posita ad Danubium, continens circa quingentas domus, ubi sunt circa centum familiae Rascianae et familiae praesidialium militum, ac subiacet imperatori, tanquam regi Hungariae. Scio ex habitis relationibus.

---

101 Utána áthúzva: in seminario.

102 Az aláírás autográf.

Ad 2. Est Strigonii ecclesia cathedralis sub titulo Beatissimae Virginis Assumptae, erat satis ampla, sed maxima reparatione indiget. Scio, ut supra.

Ad 3. Habet episcopos suffraganeos Jauriensem, Nitriensem, Agriensem, Vesprimiensem, Vacciensem et Quinqueecclesiensem.

Ad 4. Ordinarie supra viginti tres canonici, praepositus maior est prima dignitas post pontificalem, deinde cantor, lector et custos; sunt quatuor circiter alii beneficiati; sunt inservientes clerici de seminario particulari capituli, non est praebenda theologalis nec paenitentiaria. Prima dignitas cum canonicatu habet circa mille imperiales annuos pro reddito, aliae dignitates circa mille florenos, et unusquisque canonicus simplex circa sexcentos vel septingentos florenos, beneficiati solum salarium centum florenorum circiter. Scio ex diversis relationibus fide dignis.

Ad 5. Tyrnaviae sunt omnia solita et necessaria pro ecclesia cathedrali ac parochiali, ubi adhuc residet capitulum Strigoniense, sed Strigonii est provisum tantum pro pura necessitate. Scio, ut supra.

Ad 6. Sacrarium sufficienter instructum cum omnibus aliis in interrogatorio descriptis reperitur Tyrnaviae, ut dixi, sicuti optime scio, quia olim multis annis mansi in dicta civitate.

Ad 7. Est Tyrnaviae insignis reliquia Sancti Stephani et aliae, quas decenter servari vidi.

Ad 8. Est etiam Strigonii domus sive arx pro archiepiscopi habitatione, parum distans ab ecclesia, sed inhabitabilis propter ruinas, Tyrnaviae autem cum fuerit exusta, iterum incepit reparari, quae sunt notoria.

Ad 9. In praesenti vix credo, quod annui redditus mensae archiepiscopalis Strigoniensis ascendat ad quadraginta millia florenorum, percipiuntur ex aurifodinis, ex arendis decimarum grani et vini; nulla pensio super iis est constituta, praeter belli necessitates, et audivi, quod controversatur, an teneatur dare quinque millia florenorum annuatim pro educandis nobilebus.

Ad 10. Strigonii nihil de istis aliis reperitur, sed Tyrnaviae non est quidem alia ecclesia parochialis nec collegiata, est vero domus Societatis Jesu ac monasterium Franciscanorum et aliud monialium Sanctae Clarae, ultra duo hospitia Paulinorum et Benedectinorum, est hospitale, et aliquot sunt solitae congregationes, non est mons pietatis. Scio ex causis praedictis.

Ad 11. Ad triginta circiter milliaria in longitudine et ad viginti in latitudine se extendit dioecesis Strigoniensis, ac continet sex vel octo civitates. Scio, ut supra.

Ad 12. Sunt duo seminaria, unum capituli, et aliud distinctum in duas academias pro nobilebus et pauperibus, ultra aliud ordinatum ab archiepi-

scopo nuper defuncto, et in unoquoque sunt viginti circiter alumni. Scio ex praedictis causis.

Ad 13. Vacat ecclesia Strigoniensis per mortem archiepiscopi, qui obiit in Januario praesentis anni, ut est notorium.

Quibus habitis relecto examine fuit dimissus, et ei impositum, ut se subscriberet, prout fecit.

Ego Martinus Szentivani S. J. deposui, ut supra.¹⁰³

9. Maholányi János vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1695. július 24.

AAV Arch. Concist., Processus Consist. vol. 89, fol. 478r–479r.

Ad 1um respondit. Civitas Strigoniensis, quae durante hoc bello erepta fuit e manibus Turcarum, sita est in regno Hungariae, quae arcem habet in monte, et eadem civitas iacet sub arce, exiguae capacitatis, et tuguriolis simplicibus constat, distinguiturque a civitate vicina inferiori, quae vocatur regia, et est vilior priori, inhabitaturque a quingentis circiter Christi fidelibus. Subiacet autem in temporalibus imperatori, tanquam regi Hungariae, et hoc scio ex certa et authentica relatione duorum canonicorum Strigoniae residentium.

Ad 2um respondit. Adest ecclesia metropolitana Strigoniae, quam credo esse sub invocatione Sancti Stephani regis Hungariae, qui ibidem fuit baptizatus per Sanctum Adalbertum, estque totaliter iniuria bellorum destructa, excepta capella Beatae Mariae Virginis, quae fuit aedificata a domino cardinali Bakacz, et aliquialiter per defunctum archiepiscopum reparata, praesertim in cuppula aere tecta, et hoc scio ex ratione superius allegata.

Ad 3um respondit. Plures habet episcopos suffraganeos, videlicet Agriensem, Waradiensem, Transylvaniensem, Vacciensem, Nitriensem, Wesprimiensem et Jaurinensem, idque mihi constat, quia plura expedivi nominationum caesareorum diplomata, dum ego forem secretarius aulicus suae majestatis, et scio etiam ex generali decreto regni Hungariae, in quo exprimuntur.

Ad 4um respondit. In metropolitana Strigoniensi sunt viginti quattuor canonici, inter quos recensentur praepositus major, quae est prima dignitas post pontificalem, lector, cantor et custos, et praeterea sunt etiam aliae dignitates, utpote praepositus Sancti Georgii de Viridi Campo, Sancti Stephani de Monte Strigoniensi et Sancti Thomae. Item dantur archidiaconatus

---

103 Az aláírás autográf.

Nitriensis, Barciensis, Soliensis, Tornensis, Sasvariensis et Gumeriensis,¹⁰⁴ quas praebendas et dignitates archiepiscopus confert, puto habere in redditibus canonicatus sexcentos florenos, dignitates vero coniunctim cum canonicatibus circiter mille. Notandum tamen, quod totum capitulum Strigoniense post occupatum a Turcis Strigonium consuevit residere Tyrnaviae una cum archiepiscopo, et duo tantum canonici ex delegatione capituli commorantur Strigonii, ut ibi administrent bona capitularia. Nulla est praebenda theologalis vel poenitentiaria, sed inserviunt choro clerici, qui aluntur in seminario, necnon aliquot cantores, quibus solvuntur stipendia ex redditibus unius praebendae, quae appellatur nemo, ac proinde tantummodo remanent viginti tres canonici, ac de his omnibus apprime sum informatus, quia pluribus annis commoratus fui penes nonnullos archiepiscopos, qua thesaurarius, secretarius ac praefectus aulae et bonorum.

Ad 5um respondit. Strigonii non exercetur cura animarum, nisi per plebanum civitatis. In ecclesia vero Tyrnaviensi exactissime servantur caeremoniae ecclesiasticae, et cura animarum exercetur per canonicum plebanum, ac ibi est fons baptismalis, quem pluries vidi.

Ad 6um respondit. Sacrarium Tyrnaviense est sufficienter instructum sacris suppellectilibus et omnibus necessariis ad divinum cultum et ad exercenda pontificalia, una cum choro, organo, campanili cum campanis et coemeterio, quae omnia pariter vidi. Strigonii vero similia necdum sunt.

Ad 7um respondit. Praecipua reliquia, quae asservetur in ecclesia Tyrnaviensi, est cranium Sancti Adalberti thecae aureae inclusum, et exponitur aliquando publico cultui una cum aliis reliquiis, credo autem nullas esse Strigonii.

Ad 8um respondit. Archiepiscopus Strigoniensis habet prope coemeterium Tyrnaviense residentiam, quae recenter fuit reparata, habet quoque aliam residentiam Poonii, in qua obiit nuper defunctus archiepiscopus, et haec indiget magna reparatione a parte anteriori, ubi praesul habitare deberet.

Ad 9um respondit. Fructus mensae archiepiscopalis, quos uti dixi, administravi, deductis oneribus ordinariis regulariter non excedunt triginta millia florenorum, quae computantur pro quindecim millibus scutorum Romanorum, et consistunt in bonis seu dominiis, quae durante hoc bello magnam devastationem passa sunt, et decimis, necnon in piseto, quod importat portionem, quae obtingit archiepiscopo ex pecunia, quae cuditur

---

104 Nyitrai, barsi, zólyomi, tornai, sasvári és gömöri főesperességek.

in auro vel argento Cremnitii¹⁰⁵, et cuius quadragesima octava pars spectans ad archiepiscopum ascendit aliquando ad septem vel octo millia florenorum, et aliquando ad summam multo majorem, prout Deus benedicit fodinis nunc nimium aqua repletis. Est tamen aliquod dubium, an ex praefato pise-to archiepiscopus cogatur iuxta dispositionem cardinalis Pasmanni pendere pro convictu nobilium quinque millia florenorum, quod tamen a duobus ultimis praesulibus, quibus adstiti, non fuit executioni traditum. Ultra autem praefatam summam triginta millium florenorum Camera Hungarica soluit sex millia annue archiepiscopo Strigoniensi, ut illa distribuatur inter pauperes parochos totius regni iuxta arbitrium eorundem praesulum.

Ad 10um respondit. Tyrnaviae est unica parochialis Sancto Nicolao dicata, in qua canonici divina exercent, duo sunt monasteria ordinis Sancti Francisci, alterum pro virginibus, alterum pro patribus, necnon collegium Societatis Jesu, cui incumbit onus docendi omnes scientias in universitate, quae est celeberrima totius Hungariae. In praefatis ecclesiis sunt aliquae confraternitates, habemus etiam xenodochium pro pauperibus deficientibus, desideratur autem mons pietatis.

Ad 11um respondit. Dioecesis Strigoniensis, quam aliquoties peragravi, extenditur ad quadraginta milliaria Hungarica, vel bis centum Italica, et illius loca praecipua sunt Strigonium, Posonium, Tyrnavia, Uivarinum, Sanctus Georgius,¹⁰⁶ Basinum,¹⁰⁷ Modera,¹⁰⁸ septem civitates montanae, et quam plures aliae civitates regiae et oppida.

Ad 12um respondit. Tyrnaviae habemus seminarium duodecim circiter clericorum, uti dixi, capitulo metropolitano inservientium, et collegium rubrorum itidem clericorum, qui sunt ferme octoginta, et dant operam studiis altioribus in universitate, necnon inserviunt templo academico.

Ad 13um respondit. Vacat a die 17. mensis Februarii huius anni, qua obiit illustrissimus et reverendissimus dominus Georgius Szecheny, cui paulo ante agonem etiam adstiti.

Qui quidem perillustris dominus deponens habita suae depositionis lectione perstitit, et manu propria firmavit.

Ego Joannes Maholany deposui, ut supra.¹⁰⁹

---

105 Kőrmöcbánya, ma Kremnica, Szlovákia.

106 Szentgyörgy, ma Svätý Jur, Szlovákia.

107 Bazin, ma Pezinok, Szlovákia.

108 Modor, ma Modra, Szlovákia.

109 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

10. Váradí László vallomása az esztergomi főegyházmegyről

Bécs, 1695. július 23.

AAV Arch. Conclst., Processus Conclst. vol. 89, fol. 479r–480v.

Ad 1um respondit. Civitas Strigoniensis sita est in Hungaria in comitatu eiusdem nominis, illamque alluit Danubius, et posita est in planitie, quamvis in monte habeat arcem anno octuagesimo tertio post solutam obsidione Viennam a Turcarum iugo ereptam. Ex ea parte, qua Danubium respicit, est amoenissima, quamvis ex parte meridionali montes habeat contiguos. Exiguae est magnitudinis, et credo, quod habeat nonaginta circiter habitacula seu domunculas, et praeter praesidium Caesareum sunt quingenti vel sexcenti circiter incolae, quorum medietas est catholica, et reliqua pars partim Lutheranis et partim Calvinistis constat. Subiacet immediate in temporalibus Coronae Hungaricae, et hoc scio tum ex relatione aliorum fide dignorum, tum ex scriptis et actis, quae legi.

Ad 2um respondit. Olim ecclesia metropolitana erat Strigonii, sed occupata per Turcam arce et praesidio translata fuit Tyrnaviam una cum toto capitulo sedes archiepiscopalis. Nunc autem remanet Strigonii capella reparata a duobus posterioribus archiepiscopis, ubi plebanus sacra peragit, de invocatione autem, structura et qualitate mihi non constat.

Ad 3um respondit. Habet episcopos suffraganeos Agriensem, Nitriensem, Vacciensem, Varadiensem, Wesprimiensem et alios, qui mihi non occurrunt, et haec mihi constant ex actis regni Hungariae.

Ad 4um respondit. Capitulum Strigoniense, quod uti dixi, est translatum Tyrnaviam, viginti quatuor canonicis constat, inter quos recensentur nonnullae dignitates, et prima post pontificalem est praepositura major, cui annumerantur lector, cantor et custos. Item extra gremium capituli sunt aliae dignitates et officia, puto archidiaconatus et praeposituras, quarum nomina mihi non occurrunt. Praeter canonicos adsunt quattuor presbyteri, qui horas canonicas cum musicis in choro decantant. Canonicatum et dignitatum vero proventus non exacte scio, audivi tamen aliquando ascendere ad mille circiter florenos. Nulla est praebenda theologalis seu poenitentiaria.

Ad 5um respondit. Strigonii exercetur cura animarum per plebanum, qui eligitur a civitate, Tyrnaviae per plebanum, qui modo est simul canonicus, et utrobique adest fons baptismalis, prout Tyrnaviae vidi, et Strigonii suppono adesse propter parochiam inibi existentem.

Ad 6um respondit. Sacrarium Tyrnaviae est decenter instructum omnibus rebus ad divinum cultum et ad pontificalia exercenda necessariis, una cum

choro, organo, campanili cum campanis et coemeterio, prout saepius vidi; Strigonii autem puto haec deesse.

Ad 7um respondit. Occasione alicuius solemnitatis vidi plures reliquias in exiguis particulis fidelium devotioni exponi, de maioribus autem mihi non constat.

Ad 8um respondit. Residentia archiepiscopalis Tyrnaviae contigua coemeterio et ab ecclesia quindecim circiter passibus distans est commoda, et a defuncto archiepiscopo recenter pro maiori parte restaurata. Residentia vero Posoniensis, quamvis sit amplior, et ex parte praesertim quoad tecum reparata, quoad habitacula tamen et cubicula, notabili indiget reparatione.

Ad 9um respondit. In decimis, quae aliquando elocata fuerunt viginti quatuor millibus florenorum, et in praediis, ex quibus tamen exigua pecunia parata percipi potest, licet si instituat bona oeconomia magna, etiam inde utilitas obveniat, consistunt redditus mensae archiepiscopalis, quos proinde puto ascendere ferme ad triginta millia florenorum. Praeterea archiepiscopus fruitur piseto, quod consistit in quadam portione, quae ipsi debetur ex pecunia, quae conflatur ex auro et argento extracto ex fodinis prope Cremnitium. Portio autem archiepiscopalis, licet aliquoties temporibus bonis et recentioribus ascenderit usque ad quadraginta millia florenorum, prout audivi a nuper defuncto archiepiscopo, aliquando tamen valde exigui fuere, cum vix potuerit satisfieri expensis in fodiendo factis, et anno elapso credo archiepiscopum accepisse circiter viginti millia florenorum, ex quibus pecuniis tamen dicitur debere dominus archiepiscopus solvere patribus Societatis quinque circiter millia florenorum pro convictu nobilium. Praeterea archiepiscopus ex diplomate et fundatione regis habet ius dandi assignationes in favorem parochorum depauperatorum totius Hungariae pro summa sex millium florenorum ad onus Camerae Regiae, et ego illa exsolvere consuevi.

Ad 10um respondit. Unica tantum est parochia Strigonii, ita et Tyrnaviae, et in illarum qualibet suppono esse fontem baptismalem. Habemus Tyrnaviae capitulum metropolitanum, uti dictum est, et Posonii capitulum collegiatum. Insuper Tyrnaviae patres Societatis habent studium integramque solemnem universitatem. Habent quoque residentias patres Sancti Pauli Primi Eremitae, necnon Sancti Benedicti, et duos conventus, alterum virorum, alterum mulierum patres Franciscani, in quorum ecclesiis sunt aliquae confraternitates. Unicum tantum est hospitale, ad quod admittuntur defectuosi et infirmi, et ut opinor, est etiam fundatio pro lazareto, ut ibi degant illi, quorum valetudo est desperata. Nullum autem habemus in Hungaria montem pietatis.

Ad 11um respondit. Non possum dicere latitudinem et longitudinem dioecesis Strigoniensis, quam tamen constat esse valde amplam, et ego scio sub se continere tres comitatus extendentes se ultra triginta milliaria Hungarica, uti opinor. Praecipuae civitates sunt Posenium, metropolis Hungariae, Tyrnavia, Sanctus Georgius, Pasinium,¹¹⁰ Modra, Trencinium et Sacolsa,¹¹¹ quae sunt liberae regiae civitates, et quam plura oppida, et unaquaeque civitas habet suam parochiam.

Ad 12um respondit. Habemus Tyrnaviae tria seminaria, in uno eorum ab archiepiscopo Szelepcheny fundato summa quinquaginta millium florenorum, prout mihi constat, quia solvo interesse trium millium florenorum singulis annis, aluntur nonnulli clerici, quorum numerum ignoro. In seminario rubrorum enutriuntur multo plures clerici rubras vestes induti, et inserviunt in templo patrum Societatis, ac habet multa capitalia, et ex illorum reddito proportionate sustentantur et nutriuntur clerici. In tertio et antiquiori seminario sunt itidem tredecim vel quattuordecim clerici, et hi instruuntur ad servitia ecclesiae metropolitanae, omnesque studiis altioribus vacant, et suo tempore ad parochias promoveri debent.

Ad 13um respondit. Ultimus archiepiscopus obiit in Februario anni labentis, quod constat omnibus, et exinde vacat ecclesia Strigoniensis.

Qui quidem perillustris dominus deponens habita suae depositionis lectione perstitit, et manu propria firmavit.

Ego Ladislaus Varadi deposui, ut supra.¹¹²

11. Palugyay Gábor vallomása az esztergomi főegyházmegyéről

Bécs, 1695. július 25.

AAV Arch. Consist., Processus Consist. vol. 89, fol. 480v–482v.

Ad 1um respondit. Civitas Strigoniensis sita est in Regno Hungariae, et in comitatu eiusdem nominis ad radicem montis, in quo est sita arx, locus nempe natalium Sancti Stephani regis Hungariae, qui ibidem fundavit ecclesiam metropolitanam Strigoniensem, postmodum a Turcis destructam. Civitas est situs amoeni ad ripam Danubii, sed pro moderno rerum statu destructa et parva, constatque sexaginta circiter domibus seu potius tuguriolis, et inhabitatur a quingentis circiter Christi fidelibus una cum praesidio. Subja-

---

110 Bazin, ma Pezinok, Szlovákia.

111 Szakolca, ma Skalica, Szlovákia.

112 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

cet in temporalibus et spiritualibus immediate archiepiscopo, mediate autem Caesari, saltem si loquamur de civitate, quae est ad radices montis, alia enim civitas inferior immediate subiacet in temporalibus Caesari, qua peculium ipsius. Haec omnia scio tum ex visu, tum ex decennali servitio praestito domino archiepiscopo nuper defuncto.

Ad 2um respondit. Prout dixi, extant vestigia in arce ecclesiae metropolitanae, quae ibidem erat extracta, et modo est tantum quaedam cappella marmorea olim aedificata a domino cardinali Bakocz, et nuper restaurata a recenter defuncto archiepiscopo. Ecclesia autem metropolitana Strigoniensi destructa et occupata a Turcis, translata fuit sedes archiepiscopalis una cum capitulo in civitatem Tyrnaviensem accedente consensu totius regni, ubi actu existit, prout notum est.

Ad 3um respondit. Sex habet episcopos suffraganeos, videlicet Agriensem, Jaurinensem, Nitriensem, Vesprimiensem, Quinque Ecclesiensem et Vaciensem, prout ex synodo Pasmanni constabit.

Ad 4um respondit. Dignitates incorporatae capitulo sunt sequentes: praepositus maior, quae est dignitas maior post pontificalem, lector, custos et cantor, praepositura Sancti Georgii de Viridi Campo, praepositura Sancti Stephani et praepositura Sancti Thomae; praeterea archidiaconatus Nitriensis, Soliensis, Neogradiensis, Gummeriensis, Hontensis, Barciensis, Tornensis, Comaromiensis et Sasvariensis. Quae omnes dignitates subiacent collationi archiepiscopi et possidentur a canonicis Strigoniensibus, qui sunt numero viginti quattuor, quamvis praebenda vigesima quarta ordinarie a capitulo reservetur, et ipsius proventus applicentur in alios pios usus, nempe in intertentionem cantorum. Praeterea dantur certa beneficia collationi capituli subiecta, et altariae nuncupata, nempe Sanctae Catherinae, Sanctae Margarethae, Corporis Christi et Sancti Joannis. Praepositus maior percipit circiter mille imperiales simul cum fructibus praebendae canonicalis, lector, custos et cantor, et reliquae praepositurae percipiunt circiter nongentos aut mille florenos, archidiaconatus autem ultra canonicatum ducentos vel trecentos florenos, canonici vero pro moderna sterilitate proventuum percipiunt circiter sexcentos florenos, et beneficia, de quibus memini, possidentur ab ipsis canonicis, et pendunt annue centum circiter imperiales. Praeter supradictos canonicos inseruiunt ecclesiae puto quattuor presbyteri, qui vocantur praebendaristae, et accipiunt annuale stipendium ab archiepiscopo, ut inserviant choro. Non adest praebenda theologalis seu poenitentiaria. Quae omnia scio ex servitio decennali, quod praestiti domino archiepiscopo.

Ad 5um respondit. Strigonii exercetur cura animarum per parochum in utraque civitate, regia nimirum et archiepiscopali, et Tyrnaviae pariter exercet parochus curam animarum et utrobique adest fons baptismalis, prout vidi.

Ad 6um respondit. In ecclesia Strigoniensi ex rationibus allegatis non adest sacrarium, vidi tamen Tyrnaviae pretiosa suppellectili instructum, et ex munificentia regum dotatum cum omnibus necessariis ad divinum cultum et ad pontificalia exercenda, necnon chorum, organum, campanile cum campanis et coemeterium.

Ad 7um respondit. Non vidi Tyrnaviae reliquias vel corpora sanctorum, audivi tamen plures haberi, et decenter ibidem asservari.

Ad 8um respondit. Strigonii adest domus pro residentia archiepiscopali, quam defunctus archiepiscopus adeptus est et recuperavit a Camera Aulica suae maiestatis, quaeque non est eleganter instructa pro ratione moderni temporis. Tyrnaviae vero, Posonii et Uivarini ac in oppido Sanctae Crucis habet residentias eleganter extractas, et a postremo archiepiscopo restauratas. Tyrnaviensis residentia est contigua coemeterio, et distat ab ecclesia triginta circiter passibus. Posoniensis vero distat ab ecclesia collegiata, quae subiacet pariter archiepiscopo, trecentis circiter passibus, et hac excepta aliae residentiae non indigent reparatione, prout ipse vidi.

Ad 9um respondit. Pro sterilitate moderni temporis puto redditus mensae archiepiscopalis ascendere ad triginta millia florenorum, consistuntque in decimis, quae solent elocari, et ab arendatariis seu conductoribus solvuntur in parata pecunia, necnon in piseto ex cameris montanis suae maiestatis provenire solito, quod est quadragesima octava pars auri et argenti cusi et non cusi, ex fodinis mineralibus extracti, crescitque huiusmodi pisetum vel decrescit iuxta foecunditatem vel deficientiam mineralium, mihi que constat, quod anno puto nonagesimo secundo ex piseto perceperit triginta millia florenorum dominus archiepiscopus, sed id inde evenit, quod ministri suae maiestatis singulis annis aliquam partem seponere consueverint pro occurrentibus indigentibus, et illo anno cum Caesar pecunia abundantiori egeret, tota massa fuerit ad cusionem applicata, cuius, ut ex supradicto liquet, de more obtigit quadragesima octava pars domino archiepiscopo. Caeterum computatis annis foecundis cum infoecundis putarem, quod ex piseto possint annue percipi octo millia florenorum, quorum quinque millia iuxta ordinationem cardinalis archiepiscopi Pasmanni deberent quidem pro seminario nobilium Hungarorum applicari, attamen id a quattuor archiepiscopis successive defunctis praestitum non fuit ea forsitan de causa, quod ipsi

alias amplissimas fundationes plurimas in finem praemissum instituerint et extraxerint, quae modo administrantur a patribus Societatis Jesu, suprema tamen inspectione relicta archiepiscopo. Insuper tempore Ferdinandi Secundi imperatoris, in refusionem proventuum ecclesiasticorum propter restituta haereticis nonaginta novem templa diminutorum, sex millia florenorum annuatim a Camera Hungarica iuxta assignationem domini archiepiscopi Strigoniensis persolvuntur pro sublevandis parochis depauperatis. Nulla pensione ecclesiastica sunt onerati redditus mensae archiepiscopalis, attamen recenter defunctus dominus archiepiscopus ad hoc, ut recuperet residentias Uivariensem et Strigoniensem, necnon bona et decimas in illis partibus comprehensas, ac a Turcis per suam maiestatem postliminio recuperatas, coactus fuit cum Camera Aulica transigere, et ad mille quingentos cubulos frumenti annuatim pro intertentione praesidiariorum praestandos se suosque successores obligare, prout et ad quadringentos florenos Rhennenses commendantibus amborum locorum exsolvendos, hac tamen cum conditione, ut futura pace regnique limitibus magis dilatatis praesidia ex utroque loco auferantur, bonaque haec supradicta absoluto iure remittantur archiepiscopis. Et haec omnia scio, cum per me, tanquam secretarium archiepiscopi haec acta fuerint.

Ad 10um respondit. Tam Strigonii quam Tyrnaviae est unica tantum parochialis ecclesia, Strigonii vero patres Franciscani et patres Societatis Jesu a domino meo archiepiscopo fundati habent residentias, ac Tyrnaviae numerantur ecclesiae patrum Societatis Jesu, Franciscanorum, Benedictinorum, Sancti Pauli Primi Eremitae, monialium Sanctae Clarae, et hospitalis, et in ecclesiis parochiali seu capitulari, necnon patrum Societatis et Sancti Francisci institutae sunt aliquae confraternitates. Nullus est mons pietatis.

Ad 11um respondit. Prout puto, dioecesis Strigoniensis non consideratis episcopatibus eidem suffraganeis protenditur in longitudine ad viginti milliarum Hungarica, et in latitudine ad quindecim, licet non sit facile illam dimetiri, quia eius confinia sunt permixta cum suffraganeorum dioecesibus. Peragravi autem omnes civitates regias, quae sub dioecesi Strigoniensi comprehenduntur, et quas puto esse circiter quindecim comprehensis Buda et Strigonio, necnon fortalitio Uivarinum nuncupato seu Neuheusel.

Ad 12um respondit. Praeter convictum nobilium, cui uti diximus, sunt addicta quinque millia florenorum ex piseto, sunt Tyrnaviae duo seminaria clericorum, alterum Sancti Stephani regis, in quo aluntur viginti circiter alumni, ut perficiant studia philosophica et theologica, alterum est collegium generale cleri Hungarici, in quo ex redditibus praepositurae Veteris Budae de con-

sensu regni extinctae enutriuntur circiter triginta clerici, qui more collegii Sancti Appollinaris Romae induunt vestes rubras, quibus aliquando etiam adiunguntur saeculares, qua convictores praevia solutione congrua alimentorum, et qua convictor saecularis ego quoque in hoc collegio vacavi litteris humanioribus.

Ad 13um respondit. A die decima octava Februarii proxime praeteriti vacat ecclesia metropolitana Strigoniensis per obitum illustrissimi et reverendissimi domini Georgii Szecheny quondam domini mei.

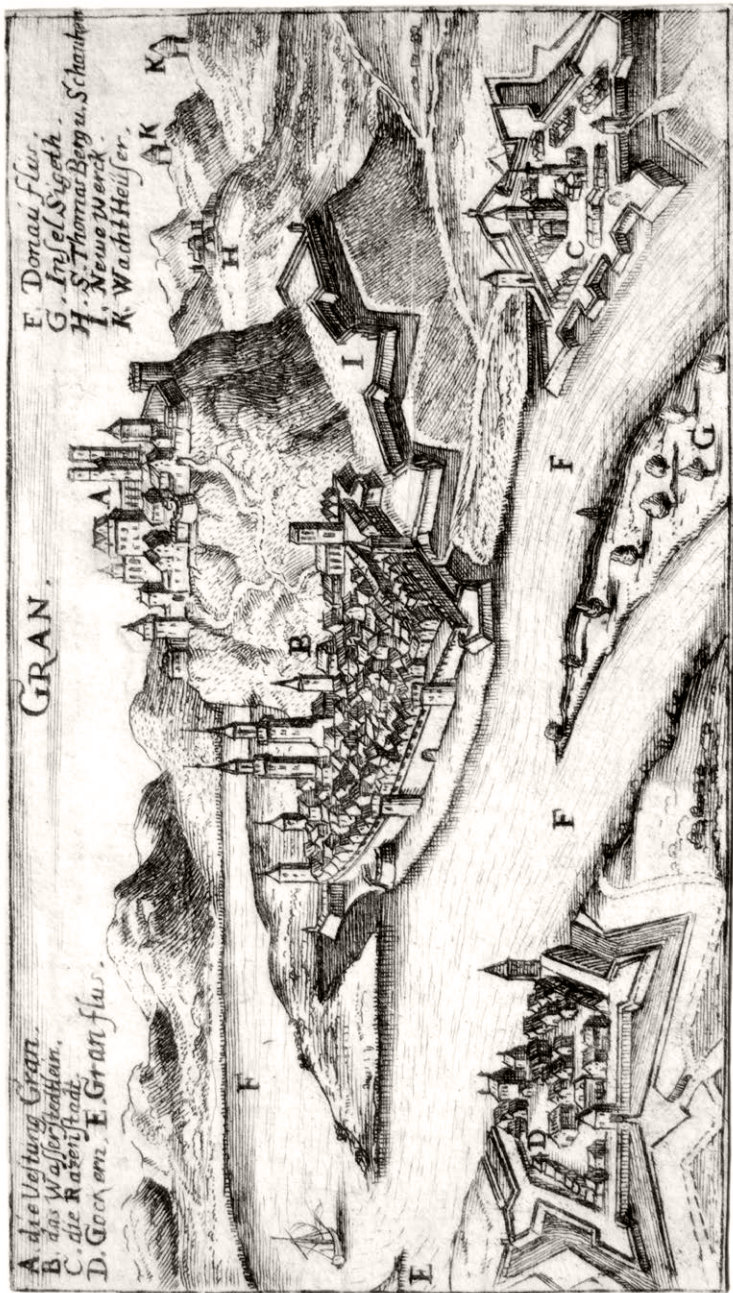
Qui quidem perillustris dominus deponens habita suae depositionis lectione perstitit, et manu propria firmavit.

Ego Gabriel Palugyay deposui, ut supra.¹¹³

---

113 Az aláírás a kiadott kéziratban nem autográf, a nunciatúra levéltárában őrzött példányban autográf.

A die Vestung Gran.
 B. das Wasserbastion.
 C. die Kasernenstadt.
 D. Gockern. E. Granflus.

E. Donauflus.
 G. Insel Sigeth.
 H. S. Thormar Berg u. Schanzen
 I. Neues Werk.
 K. Wacht Heilser.

Esztergom a török hódoltság korában

(Augerii Gislenii von Busbeck: Vier Sendschreiben der Türkischen Botschaft. Nürnberg, 1664., 15.)

